

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

28E JAARGANG

WOENSDAG 13 JANUARI 1943

No. 1408

HOOFDREDACTEUR:

M. F. J. Cool (Rotterdam).

PLAATSVERVANGEND HOOFDREDACTEUR:

H. W. Lambers (Rotterdam).

Redactie en administratie: Pieter de Hoochweg 122, R'dam-W.

Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.

Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Abonnementsprijs voor het weekblad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,85* per jaar. Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Advertenties voorpagina f 0,28 per mm. Andere pagina's f 0,22 per mm. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

INHOUD:

	Blz.
Overheidsbemoeiing met de vaststelling van loonen door Dr. W. F. de Gaay Fortman	16
Bescherming van den Intellectueelen Eigendom; het Kweekersbesluit 1941 (vervolg) door Dr. J. C. van Leeuwen	18
Prijsbeperving van bouwgrond door Dr. Ir. H. G. van Beusekom	21
Economische verdeling van levensmiddelen in oorlogstijd door regeling van productie en distributie door Jan D. Rempt	23
Boekbesprekingen.	
A. Schouten: De Nederlandsche groote trawlvisscherij, bespr. door A. G. U. Hildebrandt	25
Overheidsmaatregelen op economisch gebied	25
Maandcijfers.	
Maandcijfers en weekcijfers betreffende den economischen toestand van Nederland	26
Statistieken.	
Bankdisconto's — Wisselkoersen — Stand van 's Rijks Kas — Bankstaten	27

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Op de geldmarkt is in de verslagweek een radicale wijziging in de verhoudingen ingetreden. Er was een omvangrijke vraag naar middelmatig lang en langlopend papier, zoodanig zelfs, dat de Agent van de Schatkist de afgifte van jaarspapier heeft moeten staken, toen in enkele dagen tijds dermate omvangrijke bedragen waren afgenomen, dat de Schatkist een omvangrijk creditsaldo bij De Nederlandsche Bank had gekweekt. De tarieven, waartegen op de markt het langlopende papier werd verhandeld, liepen snel terug, vooral toen de Agent de afgifte van jaarspapier staakte. Ook op de callmarkt manifesteerde zich de gewijzigde situatie, de callrente daalde van 2½ tot 1½ % en op die basis was lang niet het geheele aanbod te plaatsen. Vanwaar die plotselinge ommekeer in de situatie?

De oorzaak hiervan moet voornamelijk worden gezocht in het feit, dat in het begin van de maand de Schatkist, die omvangrijke verplichtingen had na te komen, waaronder een flink bedrag voor vervallend schatkistpapier, maar geringe vraag op de markt ontmoette, zoodat zij voor niet minder dan f 110 miljoen schatkistpapier rechtstreeks bij De Nederlandsche Bank heeft moeten onderbrengen. Dat bedrag werd — behoudens een gedeelte ad rond 30 miljoen gulden, dat diende om door banken en andere instellingen verleden maand bij De Nederlandsche Bank geherdisconteerd papier, dat verviel, af te lossen — aan de markt toegevoerd, waarna zich natuurlijk weer vraag naar schatkistpapier begon te openbaren. Aangezien een deel van de middelen, die de Schatkist in het begin van de maand noodig had, diende ter aflossing van vervallend papier, dat niet bij De Nederlandsche Bank was geherdisconteerd, zou reeds onmiddellijk de vraag naar nieuw papier uit de markt zich synchron hebben kunnen openbaren, maar in dien tijd zagen de banken hun liquide middelen voortdurend afnemen, zoodat een zekere terughoudendheid logisch was. Sindsdien echter kwam er een ommekeer om de geschetste redenen, maar nu had de Schatkist de heele behoefte reeds bij de centrale bank gedekt. Het schijnt bovendien, dat ditmaal niet, zooals veelal gebruikelijk, betrekkelijk kortlopend papier door den Agent bij de Bank is gediscoteerd, maar papier tot drie maanden looptijd.

De obligatiemarkt was in de verslagweek vast gestemd. De nieuwe leening bereikte bijna den prijs van uitgifte ad 99½ %. De afstand belooft nog slechts 1/16 % en het aanbod wordt bij voortdurend vlot opgenomen. Het is denkbaar, dat de koers van 99½ % even een drempel zal blijken, omdat veelvuldig inschrijvers, die tot liquidatie willen overgaan, hun verkoopopdracht limiteeren op den kostprijs; anderen daarentegen leggen die nog hooger om ook de verkoopskosten uit het provenu te kunnen dekken. Ook de overige staatsleeningen waren vast, in meerdere mate zelfs dan de 3½ %-leeningen 1941 en 1942. De leening 1938 steeg ongeveer een halve punt meer dan de beide genoemde, ook de 3 %-leening 1937 en de Integralen waren vast gestemd. Hetzelfde geldt voor Indische leeningen, die in het begin van de week zelfs zeer krachtig konden monteeren, waarna tegen het einde van de week een lichte reactie volgde, niet in absoluten koers, maar in verhouding tot de andere staatsleeningen. Ook de rest van de markt was vast, 3½ % Amsterdammers bereikten zelfs den parikoers.

OVERHEIDSBEMOEIING MET DE VASTSTELLING VAN LOONEN.

Eén van de vraagstukken, welke door het uitbreken van den oorlog uit de sfeer der theorie zijn overgebracht naar die der practijk, is de vraag over de taak der Overheid met betrekking tot de vaststelling van loonen. Werd daarover in de jaren vóór het intreden van den oorlogstoestand veelal in de academische sfeer gedebatteerd, dat thans beheersching van het prijspeil en, als logisch gevolg daarvan, bemoeiingen van overheidswege met de vaststelling der loonen geboden zijn, daar over bestaat geen verschil van meening.

Ontwikkeling vóór 10 Mei 1940.

Het zou onjuist zijn het te doen voorkomen, alsof vóór het uitbreken van den oorlog iedere bemoeiing van de Overheid met de loonen in het vrije bedrijf ontbrak. In den weloverwogen, alomvattenden vorm van thans was die bemoeiing er inderdaad niet; zij was er echter wel incidenteel en voorts in verschillende vormen.

Men kan de wettelijke voorschriften, welke reeds vóór 10 Mei 1940 een zekere overheidsbemoeiing met de loonen mogelijk maakten, in drie groepen verdeelen.

De tot de eerste groep behorende bepalingen hebben de strekking te bevorderen, dat het door den arbeider bedongen loon hem ook inderdaad zal worden uitbetaald. Tot deze groep behooren de voorschriften, vervat in artikel 13 der Stuwadoorswet, tegen welke overtreding met straf is bedreigd. In geval havenarbeiders op stukloon werken, moeten de hoofden of bestuurders van stuwadoorsondernemingen aan de ambtenaren der inspectie van den havenarbeid desgevraagd zoodanige gegevens verstrekken, dat kan worden nagegaan, op welk loon de desbetreffende arbeiders recht hebben.

De tweede groep voorschriften richt zich tegen loonsystemen, welke den arbeider tot zoo groote inspanning aanzagen, dat zij zijn gezondheid ernstig benadeelen. Volgens artikel 10, tweede lid, der Arbeidswet 1919, kan bij algemeen maatregel van bestuur worden bepaald, dat arbeid, waarbij de wijze van loonberekening gevaar voor de gezondheid kan opleveren, door mannen niet of slechts onder bepaalde voorwaarden mag worden verricht. Aan deze bepaling is tot dusver geen uitvoering gegeven. Verder gaat in dit verband artikel 13 van de Steenhouwerswet 1921, dat kort en goed verbiedt aan stenhouwers beneden den leeftijd van 18 jaar als vergoeding eenig loon in geld te geven, dat anders dan naar tijdsruimte is berekend.

Van geheel anderen aard dan de voorafgaande zijn de voorschriften van de derde groep. Deze toch maken ingrijpen ten aanzien van de hoogte der loonen mogelijk. Het klassieke voorbeeld daarvan is de bepaling, neergelegd in artikel 55 van het Werktijdenbesluit voor fabrieken of werkplaatsen 1936, krachtens welke een vrouw voor het speten van haring tusschen 22 en 2 uur ten minste f 0,25 per uur meer moet ontvangen dan zij voor dat speten zou ontvangen in de uren gelegen tusschen 6 en 22 uur. Deze bepaling vindt haar oorsprong in het bekende Speetwetje van minister Kuyper¹⁾. Zij heeft uiteraard slechts een beperkte beteekenis.

Eerst bij de Huisarbeitswet 1933 kreeg de Regeering de bevoegdheid voor bepaalde deelen van het bedrijfsleven loonen in vollen omvang vast te stellen. Krachtens artikel 9 dier wet kan de minister van Sociale Zaken voor bepaalde soorten van huisarbeid minimum-loonen vaststellen. Hij mag daartoe echter alleen overgaan, indien hij van oordeel is, dat de voor den huisarbeid betaalde loonen buitengewoon laag zijn en dat het niet mogelijk is, daarin door het aangaan van collectieve arbeidsovereenkomsten afdoende verbetering te brengen. Uit de bewoordingen van dit artikel blijkt, dat men ten tijde van het totstandkomen der Huis-

arbeitswet de vaststelling van loonen van overheidswege zag als een uitzonderlijke bevoegdheid, waarvan niet dan in uiterste noodzaak gebruik mocht worden gemaakt. Toch wekt het verwondering, dat, hoewel de Regeering bij de totstandkoming der wet te kennen had gegeven in de vaststelling van minimum-loonen het meest doeltreffende middel te zien om de misstanden in de huisindustrie tegen te gaan, nimmer zoodanige vaststelling op grond van de Huisarbeitswet heeft plaats gehad. Slechts voor één tak van huisindustrie zijn minimum-loonen vastgesteld, nl. voor het pellen van garnalen, doch niet op grond van de Huisarbeitswet, doch op grond van de Landbouw-Crisiswet 1933. Voor de eerste maal is dit geschied bij het Consumptie-Garnalenbesluit 1935 I; de desbetreffende bepaling is in latere besluiten gehandhaafd. Zij verplichtte de houders van garnalenpellerijen voor het pellen van garnalen ten minste een door den minister van Economische Zaken vastgesteld pelloon te betalen.

Toen het noodzakelijk werd tengevolge van het steeds ernstiger worden der crisisomstandigheden de steunverleening aan den landbouw belangrijk uit te breiden, werd er van verschillende zijden bij de Regeering op aangedrongen maatregelen te treffen, opdat de steun, aan den ondernemer in den landbouw verleend, ook aan de landarbeiders ten goede zou komen. De Regeering gaf aan dezen aandrang gevolg door bij de Crisis-Organisatiebeschikking 1934 II in den landbouw het instituut van de verplichte arbitrage in te voeren²⁾. De georganiseerden bij een aantal crisis-organisaties werden daarbij verplicht, in geval van geschillen tusschen hen en de drie samenwerkende landarbeidersbonden omtrent de arbeidsvoorwaarden van de bij hen werkzame landarbeiders, arbitrage te aanvaarden van een door den minister van Economische Zaken benoemden arbiter. Directe bemoeiing met de landarbeidersloonen had de Overheid in dit systeem niet. Zij bepaalde zich tot het aanwijzen van de arbiters, die op eigen gezag hun uitspraken deden. Zij hielden daarbij in sterke mate rekening met de uitkomsten van het landbouwbedrijf; slechts waar dientengevolge het landarbeidersloon zou dalen beneden het noodzakelijk levensminimum, werd een loon vastgesteld, dat hooger was dan deze uitkomsten strikt genomen toelieten. Het aantal arbitrages op grond van de Crisis-Organisatiebeschikking bedroeg in 1934 : 8; 1935 : 37; 1936 : 76; 1937 : 85; 1938 : 123; 1939 : 145; 1940 : 115. De teruggang in het laatste jaar valt te verklaren enerzijds uit de toeneming van het aantal collectieve arbeidsovereenkomsten in den landbouw, anderzijds uit het feit, dat, meer dan voorheen, streeksgewijze de verplichting om arbitrage te aanvaarden werd opgelegd. In den zomer van 1942 is de toepassing der beschikking op last van de Deutsche autoriteiten gestaakt³⁾.

De wet op het algemeen verbindend en het onverbindend verklaren van bepalingen van collectieve arbeidsovereenkomsten.

Belangrijke bevoegdheden op loongebied werden den minister van Sociale Zaken toegekend bij de op 1 October 1937 in werking getreden Wet op het algemeen verbindend en het onverbindend verklaren van bepalingen van collectieve arbeidsovereenkomsten. Krachtens artikel 2 dier wet kon de minister op verzoek van den betrokken bedrijfsraad, of, bij het ontbreken daarvan, op verzoek van één of meer werkgevers of één of meer vereenigingen van werkgevers of arbeiders, die partij waren bij een collectieve arbeidsovereenkomst, die in het geheele land of in een gedeelte des lands voor een, naar zijn oordeel, belangrijke

¹⁾ De Crisis-Organisatiebeschikking 1934 II is later vervangen door de Crisis-Organisatiebeschikking 1939.

²⁾ Belangwekkende bijzonderheden over deze arbitrages zijn te vinden bij M. G. Levenbach: „Rechtvaardig arbeidsloon in het bezonder in verband met de arbitrages krachtens de landbouw-crisiswetgeving”, „Rechtsgeleerd Magazijn”, jrg. 56, afl. 1; uitgebreide gegevens zijn voorts opgenomen in de jaarverslagen der Rijksbemiddelaars tot en met 1939 en, wat de uitspraken in 1940 betreft, in een afzonderlijke publicatie van het Departement van Landbouw en Visscherij.

³⁾ Wet van 21 October 1902, S. 185, tot aanvulling van artikel 5 der Arbeidswet.

meerderheid van de in het desbetreffende bedrijf werkzame personen gold, bepalingen dier overeenkomst in het geheele land of in dat gedeelte des lands algemeen verbindend verklaren; artikel 8 der wet gaf den minister de bevoegdheid bepalingen eener collectieve arbeidsovereenkomst onverbindend te verklaren, indien het algemeen belang zulks vereischte.

Ten aanzien van de algemeen verbindendverklaring was de Regeering dus gebonden aan het initiatief der bedrijfsgeenooten. Slechts wanneer haar van die zijde een verzoek daartoe bereikte, kon zij voor een naar haar oordeel belangrijke meerderheid dier bedrijfsgeenooten geldende loonen aan het geheele bedrijf opleggen. Theoretisch deed zij dus niet anders dan toetsen, of het belang van het bedrijf in zijn geheel algemeen verbindendverklaring vorderde en het algemeen belang zich daartegen niet verzette. In feite kon zij op de vaststelling van loonbepalingen in collectieve arbeidsovereenkomsten belangrijken invloed uitoefenen door de algemeen verbindendverklaring van het aanbrengen van bepaalde wijzigingen daarin afhankelijk te stellen.

Dat onverbindendverklaring door de Regeering op eigen gezag kon worden uitgesproken, ligt in den aard der zaak. Het bijzonder karakter van deze bevoegdheid werd echter onderstreept, doordat de wet voorschreef, dat een dergelijk ongedaan maken van wat de georganiseerde bedrijfsgeenooten in onderling overleg waren overeengekomen, slechts mocht geschieden, indien het algemeen belang dit vorderde. Onverbindendverklaring heeft nimmer plaats gehad.

De wet op de verbindendverklaring van collectieve arbeidsovereenkomsten is met groote voorzichtigheid uitgevoerd⁴⁾. Het in de wet voorgeschreven hooren van den Hoogen Raad van Arbeid, kostte, al werd de daaraan verbonden arbeid geheel door een vaste commissie uit dien raad verricht, steeds veel tijd, mede doordat van de gelegenheid, welke eveneens naar wettelijk voorschrift steeds gegeven moest worden, om bezwaren in te dienen door de niet door de desbetreffende collectieve arbeidsovereenkomst gebonden bedrijfsgeenooten veelal een ruim gebruik werd gemaakt. In het tijdvak van 1 October 1937—30 November 1940 — de datum, waarop de Verordening no. 217/1940 van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied betreffende de totstandkoming van regelingen inzake loonen, salarissen en andere arbeidsvoorwaarden in werking trad — zijn van vier collectieve arbeidsovereenkomsten de bepalingen betreffende de loonen algemeen verbindend verklaard, nl. voor de schoenindustrie, het boekdrukkers- en rasterdiepdrukbedrijf, het schildersbedrijf en de baksteenindustrie in het gebied aan de groote rivieren. Afgewezen werden aanvragen om algemeen verbindendverklaring voor het stucadoorsbedrijf (2 x), het chemigrafisch bedrijf, de steenindustrie in Noord-Brabant, het steen- en houtgranietbedrijf en de brei- en tricootindustrie. Door haar klein aantal bieden deze beschikkingen slechts beperkt materiaal voor een onderzoek naar de maatstaven, welke bij de beoordeeling eener aanvraag om algemeen verbindendverklaring werden aangelegd. Uit de beschikkingen ten aanzien van het stucadoorsbedrijf blijkt een zeer sterk rekening houden met het loonpeil in verwante bedrijven. De algemeen verbindendverklaring werd in dat geval afgewezen, omdat de in de collectieve arbeidsovereenkomst vastgestelde uurloonen voor vrijwel alle gemeenten des Rijks niet onbelangrijk uitgingen boven die van arbeiders in andere bedrijven, die gelijkwaardigen arbeid verrichtten, met name van arbeiders in het bouwbedrijf en het schildersbedrijf. Deze overschrijding van het normale loonpeil werd blijkbaar dusdanig ongemotiveerd geacht, dat de algemeen verbindendverklaring van de desbetreffende loonen niet kon worden verleend.

De aanvraag om algemeen verbindendverklaring voor het chemigrafisch bedrijf werd o.m. afgewezen, omdat de

vastgestelde loonen, doordat een indeeling in gemeenteklassen ontbrak, gelijkelijk voor alle gemeenten des Rijks golden, zoodat deze loonen, althans voor een aantal gemeenten, verhoudingsgewijze, te hoog waren te achten. Op denzelfden grond werd van de aanvraag voor het boekdrukkers- en rasterdiepdrukbedrijf de algemeen verbindendverklaring van de loonen in het rasterdiepdrukbedrijf afgewezen. Men mag daaruit echter niet afleiden, dat de Regeering een indeeling in gemeenteklassen een conditio sine qua non voor algemeen verbindendverklaring van loonbepalingen achtte. De algemeen verbindendverklaarde loonen voor de schoenindustrie en de baksteenindustrie golden uniform voor het geheele land, onderscheidenlijk het gedeelte van het land, waarvoor de algemeen verbindendverklaring was uitgesproken. Deze beide bedrijven hebben echter een laag loonpeil, terwijl de loonen in het chemigrafisch en het rasterdiepdrukbedrijf tot de hoogste in den lande behooren. Theoretisch gezien kan van algemeen verbindendverklaring van dergelijke loonen in kleinere gemeenten een tendenz tot verhooging van het loonpeil in het algemeen uitgaan.

De bevoegdheid collectieve arbeidsovereenkomsten algemeen verbindend te verklaren, stelt de Regeering niet in staat het loonpeil in zijn vollen omvang te beïnvloeden. Haar ingrijpen blijft afhankelijk van verzoeken van het georganiseerde deel van het bedrijfsleven. Een bezwaar is voorts, dat op deze wijze alleen ordening op loongebied tot stand komt in de bedrijven, waarin de organisatie zoowel van de werkgevers als van de arbeiders sterk is. Langs den weg van algemeen verbindendverklaring komt men nimmer tot ordening in die bedrijven, waarin de organisatie van werkgevers en van arbeiders zwak is en die mede daardoor op sociaal gebied vaak achterlijk zijn. In die bedrijven is ingrijpen vaak nog meer geboden dan in die, waarin de organisatie het meerendeel van de bedrijfsgeenooten omvat⁵⁾.

Het standpunt van de Regeering in de jaren 1933/40.

Het standpunt van de Regeering in de jaren vóór den oorlog is duidelijk vertolkt door minister Slotemaker de Bruïne bij de totstandkoming van de Huisarbeitswet. Ten aanzien van de vaststelling van loonen, aldus ongeveer deze bewindsman, staat men niet voor een primaire Staats-taak, doch voor een maatschappijtaak. Allereerst moeten dus de organisaties van het georganiseerde bedrijfsleven optreden. Dit beteekent echter niet, dat de Staat zich op dit gebied van elk ingrijpen moet onthouden. Waar de organisaties in de vervulling van haar taak te kort schieten of waar de organisaties ontbreken, kan ingrijpen van overheidswege zoowel ten aanzien van hooge loonen als ten aanzien van lage loonen noodig zijn⁶⁾.

Getrouw aan deze gedragslijn heeft de Regeering bijv. in de jaren van de aanpassingspolitiek op de organisaties in het bouwbedrijf druk uitgeoefend om de loonen in de collectieve arbeidsovereenkomsten voor dat bedrijf te verlagen. Merkwaardig is in dit verband voorts de houding der Regeering bij een arbeidsconflict bij een viertal scheepswerven te Rotterdam in Maart 1939, welk arbeidsconflict dreigde te ontstaan, doordat de metaalbewerkerbonden een aantal wijzigingen van de arbeidsvoorwaarden — o.m. een loonsverhoging voor de volwassen arbeiders — verlangden en de werkgevers niet bereid waren daarin toe te stemmen. Het bijzonder karakter van dit conflict was ge-

⁴⁾ Vgl. Dr. C. L. Patijn: „Bij het einde van de Ondernemersovereenkomstenwet-1935” in het „Organisatienummer” der „E.-S. B.” van 7 Januari 1942.

⁵⁾ Volledigheidshalve worde bij de van vóór het uitbreken van den oorlog dateerende wettelijke voorschriften nog vermeld, dat artikel 61 van de Wet Autovervoer Personen het mogelijk maakt bij algemeen maatregel van bestuur te bepalen, dat de regeling van de rechten en verplichtingen van personen in dienst van de vergunninghouders in den zin dier wet aan de goedkeuring van den minister van Waterstaat is onderworpen, behalve in het geval, dat deze rechten en verplichtingen zijn geregeld bij collectieve arbeidsovereenkomst. Aan deze bepaling is echter nog geen uitvoering gegeven.

⁶⁾ Handelingen Tweede Kamer zitting 1933/34, blz. 63 e. v.

leggen in het feit, dat de werven goedgezins bezet waren met opdrachten van het Departement van Defensie.

Tijdens besprekingen met den Rijksbemiddelaar in het derde district verzochten de arbeidersorganisaties hem stappen te willen doen bij den minister van Sociale Zaken, opdat deze hen zou ontvangen en gelegenheid geven haar standpunt in het conflict uiteen te zetten. De Minister bleek echter niet bereid aan dit verlangen te voldoen; hij wilde bij het bedrijfsleven niet den indruk wekken, dat in geval van een arbeidsconflict boven den Rijksbemiddelaar op hem een beroep zou kunnen worden gedaan.

Na langdurige onderhandelingen verzochten beide partijen daarop den Rijksbemiddelaar zijn medewerking te verleenen tot het tot stand komen van arbitrage. De werkgevers wenschten deze arbitrage echter alleen aan de Regeering op te dragen; de arbeidersorganisaties wilden ten hoogste toestemmen in arbitrage door door de Regeering aan te wijzen arbiters.

In een onderhoud met den Minister-President deelde deze den Rijksbemiddelaar mede, dat de Regeering niet bereid was zelf te arbitreeren; zij achtte dit een gevaarlijk precedent. Ten hoogste was zij bereid, indien partijen dat wenschten, de arbiters aan te wijzen. Inderdaad gaven beide partijen den wensch daartoe te kennen, waarop de Regeering als arbiters aanwees de drie niet bij het geschil betrokken Rijksbemiddelaars. Bij uitspraak van 30 Juni 1939 beslisten dezen in dier voege, dat de weigering der werkgevers tot verhooging van het loonpeil van de volwassen arbeiders, als door de metaalbewerkerbonden was gevraagd, redelijk moest worden geacht.

Hoewel de Regeering in dit geschil niet rechtstreeks ingreep, blijkt uit haar bereidheid de arbiters aan te wijzen en uit de keuze der arbiters voldoende, van hoeveel belang zij een sociaal-economisch verantwoorde oplossing van het conflict achtte⁷⁾.

De overheidsmaatregelen tot beheersching van het loonpeil na het intreden van den oorlogstoestand zullen wij in een volgend artikel behandelen.

W. F. DE GAAY FORTMAN.

⁷⁾ Vgl. „Verslag van de werkzaamheden van de Rijksbemiddelaars gedurende 1939”, blz. 18 e. v. en 81 e. v.

Het „Algemeen Handelsblad” (avondbladen van 1 en 21 April 1939) heeft destijds als zijn meening uitgesproken, dat de aanwijzing van de drie niet bij het geschil betrokken Rijksbemiddelaars als arbiters zoo al niet met de letter, dan toch met den geest der Arbeidsgeschillenwet 1923 in strijd was. Dit oordeel is juist. Formeel was er geen strijd met de Arbeidsgeschillenwet; artikel 29 dier wet heeft kennelijk alleen de bedoeling den Rijksbemiddelaar te verbieden in een geschil, waarbij hij zelf betrokken is, als scheidsman op te treden. Strijd met den geest der wet, die allerlei waarborgen voor de onpartijdigheid en onafhankelijkheid van den Rijksbemiddelaar scheidt, was er echter wel. De drie arbitreerende Rijksbemiddelaars konden zeer wel gedurende de arbitrage of na afloop daarvan in hun eigen district tot bemiddeling in een overeenkomstig conflict worden geroepen.

BESCHERMING VAN DEN INTELLECTUEELEN EIGENDOM; HET KWEEKERSBESLUIT 1941.

Een rechtsvergelijkend overzicht van de bescherming ten aanzien van nieuwe vindingen op industrieel en landbouwgebied.

(Vervolg¹⁾).

Zoals in een vorig artikel werd uiteengezet, kent het Kweekersbesluit 1941 voor den duur der bescherming geen van te voren vastgesteld aantal jaren, zooals de Octrooiwet, waar de maximum-termijn op achttien jaren is gesteld. Het kweekersrecht blijft voor onbepaalden tijd geldig, zij het ook, dat na vijf en twintig jaren de inschrijving moet worden vernieuwd, mits de kweeker na verloop van dezen termijn kan aantoonen, dat hij zich met de verbetering of de instandhouding van het te zijnen name staande

¹⁾ Het eerste artikel: „Bescherming van den Intellectueelen Eigendom”, in „E.-S. B.” van 16 Dec. 1942, blz. 570.

ras bezig houdt. In dit opzicht bestaat derhalve verwantschap met het merkenrecht, dat het recht op het merk doet ontstaan door het eerste gebruik, terwijl dit recht slechts teniet gaat, indien het merk gedurende drie achtereenvolgende jaren niet wordt gebruikt. Ook bij het merk gaat de kracht van de inschrijving na verloop van een vastgesteld aantal (twintig) jaren verloren, doch daarmede verdwijnt het recht op het merk niet. De rechthebbende dient echter tijdig voor de verlenging zorg te dragen, indien hij de voorrechten, die de inschrijving van een merk oplevert en die hoofdzakelijk gelegen zijn in een vereenvoudigde handhaving van het recht, wenscht deelachtig te worden²⁾. De kweeker kan zijn recht derhalve veilig stellen door zich met de verbetering of het voortkweken van het ras te blijven bezighouden, de merkenhouder door zijn merk zonder langdurige onderbreking te blijven benutten, doch de kweeker is verplicht daarnaast op den gestelden datum zijn inschrijving te vernieuwen, terwijl de merkenhouder de inschrijving kan laten vervallen zonder dat zulks het tenietgaan van zijn recht tengevolge heeft. Het gevolg hiervan is, dat het Centraal Rassenregister in werkelijkheid als een lijst van gerechtigden tot den kweekerseigendom mag worden beschouwd, terwijl het merkenregister slechts een vermoeden van recht scheidt, dat te allen tijde wijkt voor tegenbewijs.

Het ontstaan van het kweekersrecht.

Wellicht zijn echter de feiten, waardoor het recht een aanvang neemt, van nog grooter belang dan de zoeven besproken beëindiging van het recht. Indien wij de regeling op dit punt beschouwen, bestaat er oogenschijnlijk geen verschil tusschen de desbetreffende bepalingen van het Kweekersbesluit 1941 en de regeling, die omtrent het ontstaan van het recht in de Octrooiwet is neergelegd. Geen van beide wettelijke maatregelen laten het recht ontstaan op het oogenblik, waarop het ras gekweekt, respectievelijk de uitvinding gedaan wordt. Vanzelfsprekend zijn deze feiten de noodzakelijke voorwaarde om tot de verleening van een kweekersrecht of van een octrooi te kunnen geraken, doch zij doen het recht ipso facto niet ontstaan. Het recht op octrooi wordt in het algemeen volgens artikel 6 van de Octrooiwet toegekend aan hem, die het eerst daartoe bij den Octrooiraad een aanvraag om octrooi indient. Deze aanvrager wordt als uitvinder beschouwd en in frappante overeenkomst met het zoeven genoemde artikel 6 van de Octrooiwet zegt artikel 4 van het Kweekersbesluit 1941, dat hij, die het eerst een aanvraag tot inschrijving bij den Raad voor het Kweekersrecht heeft ingediend, als kweeker wordt beschouwd. Indien men dus een kweekersrecht wil verkrijgen, dient men rechthebbende te zijn op een nieuw gekweekt ras, hetzij doordat men het ras zelf heeft gekweekt, hetzij doordat de kweeker van het ras nog vóór het tijdstip, waarop de aanvraag bij den Raad voor het Kweekersrecht zal worden ingediend, zijn kweekproduct en de daarvoor eventueel te verkrijgen rechten aan den aanvrager heeft overgedragen. In beide gevallen kan men de aanvraag indienen, zoo ook volgens de Octrooiwet, die het octrooi zoowel toekent aan den uitvinder als aan hem, die, nog voor de indiening van de aanvraag heeft plaats gevonden, de uitvinding en de daarop eventueel te verkrijgen rechten op rechtmatige wijze van den uitvinder heeft verworven. Voldoet men aan deze eischen en is men tevens voor het ras of voor de uitvinding de eerste aanvrager, dan zal het kweekersrecht, respectievelijk het octrooi, worden verleend, mits het onderzoek, dat door den Raad voor het Kweekersrecht, zoowel als door den Octrooiraad wordt ingesteld, het bewijs levert, dat het ras of de uitvinding nieuw is.

De eisch van „nieuwheid” in het Kweekersbesluit.

Tot zoover is er tusschen de regeling van Kweekersbe-

²⁾ Men vgl. ook Mr. J. W. van der Zanden, „Het merk in oorlogstijd”, in „E.-S. B.” van 2 Dec. 1942.

sluit en Octrooiwet geen verschil van eenige beteekenis, doch de vraag, wat als een nieuw ras moet worden beschouwd, wordt geheel anders beantwoord dan de oplossing, die in de Octrooiwet wordt gegeven voor de vraag, wat als nieuwe vinding moet worden aangemerkt. Artikel 5 van het Kweekersbesluit zegt, dat een ras als nieuw moet worden beschouwd, indien het zich van andere rassen, waarvan op het tijdstip van indiening van de aanvraag reeds voortkweekingsmateriaal in den handel is gebracht of waarvan de inschrijving in het Centraal Rassenregister is verzocht of verkregen, voldoende onderscheidt en in voldoende mate raszuiver is. De Octrooiwet daarentegen beschouwt volgens artikel 2 uitvindingen niet als nieuw, wanneer zij op het tijdstip van indiening der aanvraag door een beschrijving of op een andere wijze reeds van voldoende openbare bekendheid kunnen zijn, om door een deskundige vervaardigd of toegepast te kunnen worden.

Op landbouwgebied derhalve de vraag, of een ras reeds in den handel is gebracht, op het gebied van de nijverheid de vraag, of er op eenigerlei wijze openbare bekendheid betreffende de uitvinding bestaat of zou kunnen bestaan.

Dit verschil kan zijn oorsprong niet vinden in den aard der geregelde onderwerpen. Ook voor de definitie van nieuwe rassen zou men gebruik hebben kunnen maken van de omschrijving, die de Octrooiwet voor uitvindingen gebruikt. Evengoed als het mogelijk is een uitvinding zoodanig te beschrijven, dat een deskundige in staat is de vinding in de practijk toe te passen, bestaat ook de mogelijkheid een beschrijving te geven van een kweekmethode, die tot het ontstaan van een nieuw landbouwgewas leidt. Indien in een technisch tijdschrift een uitvoerige beschrijving van een uitvinding voorkomt, zal de Octrooiraad zeker geen octrooi voor een aldus openlijk bekend gemaakte vinding verleenen. Volgens artikel 2 van het Kweekersbesluit staat echter een beschrijving als bovenbedoeld volstrekt niet in den weg aan een inschrijving in het Centraal Rassenregister, ook al is een dergelijke beschrijving opgenomen in een algemeen gelezen blad op landbouwkundig gebied, mits van het betrokken ras geen voortkweekingsmateriaal in den handel is gebracht. Tal van uitvinders, die zich het recht op octrooi door een ontijdige publicatie zagen ontgaan, zullen met spijt vaststellen, dat zij het bezit van een octrooi zouden hebben verworven, indien de Octrooiwet eveneens een uitvinding als nieuw zou beschouwen zolang de nieuwe artikelen niet in den handel zouden zijn gebracht of de nieuwe werkwijze niet in de practijk zou zijn toegepast. Op dit punt wordt aan den kweeker aanmerkelijk grootere vrijheid gelaten en behoeft hij met zijn onstoffelijk bezit veel minder geheimzinnig om te gaan dan de uitvinder, die steeds er voor op zijn hoede moet zijn het geheim van zijn uitvinding te bewaren tot het tijdstip, waarop de octrooiaanvraag wordt ingediend.

Het wederrechtelijk in den handel brengen onder het Kweekersbesluit.

Voor den kweeker is daarmede een zeer gunstige regeling verkregen, doch deze regeling zou nog in belangrijke mate kunnen worden verbeterd, indien in artikel 2 van het Kweekersbesluit 1941 gesproken zou worden van „rechtmatig” in den handel brengen. Volgens de gekozen redactie bestaat de mogelijkheid, dat van een nieuw ras een hoeveelheid voortkweekingsmateriaal aan den kweeker onstolen wordt en in den handel wordt gebracht. Daardoor kan de kweeker zijn aanspraak op kweekersrecht verloren zien gaan, ook al behoudt hij een recht op schadevergoeding tegenover hem, die zich wederrechtelijk in het bezit van het materiaal heeft gesteld. De mogelijkheid, dat door een mededeeling van den kweeker een ander in staat zou zijn zelf materiaal van het nieuwe ras te kweeken en in den handel te brengen vóór het tijdstip, waarop de kweeker zijn aanvraag tot inschrijving in het Rassenregister indient, moet uitgesloten worden geacht; gezien de jarenlange

tusschenruimte, die ligt tusschen het tijdstip, waarop met de proeven een aanvang wordt gemaakt, en het oogenblik, waarop de kweeker zelf in staat is de uiteindelijke resultaten van deze proeven te beoordeelen en met zekerheid vast te stellen, dat een nieuw ras is verkregen. Een uitvinding kan meestal aan de hand van een beschrijving terstond worden toegepast, doch een nieuw ras kan, indien men niet over het voortkweekingsmateriaal beschikt, ook al weet men door een beschrijving nauwkeurig op welke wijze men tewerk moet gaan, eerst na jarenlangen arbeid worden verkregen. Dit brengt enerzijds voor den kweeker mede, dat hij zich minder bezorgd behoeft te maken over geheimhouding van de door hem genomen proeven, doch zal aan den anderen kant stellig met zich brengen, dat zij, die zich gaarne ontfermen over een ander mans (onstoffelijk) goed, zullen trachten voortkweekingsmateriaal van een nieuw ras in handen te krijgen, daar zij zelf niet in staat zijn dit materiaal in korten tijd te kweeken, ook al is het bekend, op welke wijze dit kan geschieden. Intusschen bestaat er weinig kans, dat hij, die zich op onrechtmatige wijze in het bezit van voortkweekingsmateriaal van een nieuw ras heeft gesteld, voor dit ras een kweekersrecht zal verkrijgen, daar het tweede lid van artikel vier van het Kweekersbesluit 1941 zulks uitdrukkelijk verbiedt, terwijl het recht voor den kweeker gereserveerd blijft. Bovendien kan de werkelijk rechthebbende overeenkomstig artikel 19 lid 2 van het Kweekersbesluit overschrijving van de inschrijving verzoeken, indien deze ten onrechte op eens anders naam heeft plaats gevonden. Wordt het voortkweekingsmateriaal echter niet gebruikt om een inschrijving in het Centraal Rassenregister te verkrijgen, maar wordt dit materiaal door hem, die zich wederrechtelijk in het bezit hiervan stelde, in den handel gebracht, dan kan ook aan den werkelijk rechthebbende geen kweekersrecht meer worden verleend. Ondanks de verbetering, die in vergelijking met de regeling der Octrooiwet op dit punt door het Kweekersbesluit 1941 werd verkregen, is de mogelijkheid, dat de kweeker zijn rechten ziet verloren gaan, niet onder alle omstandigheden uitgesloten.

Het Centraal Rassenregister.

Het Kweekersbesluit 1941 houdt zich echter ook met den handel in landbouwgewassen bezig en bepaalt, dat van gewassen, waarvoor een rassenlijst is ingesteld, alleen voortkweekingsmateriaal in den handel mag worden gebracht, indien het materiaal betreft van een ras, dat op deze rassenlijst voorkomt. Daar het in de bedoeling ligt vrijwel vóór alle cultuurgewassen, die voor voedingsdoeleinden geschikt zijn, een rassenlijst in te voeren — voor de belangrijkste gewassen, zooals granen en aardappelen, is dit reeds geschied — zal op den duur alleen de handel in sierteeltgewassen misschien vrijblijven, doch zal het verhandelen van voortkweekingsmateriaal van alle andere gewassen verboden zijn, indien het rassen betreft, die niet op de rassenlijst voorkomen. Volgens artikel 31 worden in het algemeen slechts die rassen op de rassenlijst geplaatst, die in het Centraal Rassenregister zijn ingeschreven en dan nog slechts, indien zij voor de bodemcultuur in Nederland van bijzondere waarde geoordeeld worden. Door deze bepaling zal het vrijwel onmogelijk zijn voortkweekingsmateriaal van een ras, dat nog niet in het Centraal Rassenregister is ingeschreven, te verhandelen, indien dit ras behoort tot een cultuurgewas, waarvoor een rassenlijst is ingesteld. Bovendien mag van cultuurgewassen, waarvoor een rassenlijst bestaat, in beginsel slechts goedgekeurd voortkweekingsmateriaal worden verhandeld, zoodat ook in de practijk de handel in materiaal van rassen, die niet op de rassenlijst voorkomen, kan worden verhinderd, daar de keuringsdiensten zullen weigeren voor dit materiaal keuringscertificaten af te geven. Op deze wijze zal het verhandelen van materiaal, dat op onrechtmatige wijze is verkregen, op ernstige bezwaren stuiten, indien het een cultuurgewas betreft, waarvoor een rassenlijst is ingesteld.

De handel zal in het algemeen slechts mogelijk zijn, indien de kweeker of diens rechtverkrijgende het ras laat inschrijven in het Centraal Rassenregister en het nieuwe ras vervolgens op de rassenlijst van het cultuurgewas, waartoe het behoort, wordt geplaatst. Te kwader trouw verkregen materiaal zal dus niet kunnen dienen tot het verkrijgen van een kweekersrecht, daar de inschrijving in het Centraal Rassenregister zal worden geweigerd of latere opeischung zal plaats vinden, terwijl de werkelijke rechthebbende ook weinig gevaar loopt zijn kweekersrecht te verliezen door het in den handel brengen van dit te kwader trouw verkregen materiaal, aangezien zulks zou moeten geschieden in strijd met de bepalingen van het Kweekersbesluit 1941 en ondanks de desbetreffende voorschriften van de daarvoor aangewezen keuringsdiensten. Bij een nieuw ras van een cultuurgewas, waarvoor geen rassenlijst bestaat, blijft dit gevaar echter bestaan.

De toepassing van het kweekersrecht.

Nadat wij aanvang en einde van het kweekersrecht in vergelijking met het octrooirecht hebben besproken, dient ook nog aandacht te worden gewijd aan de bepalingen, die betrekking hebben op de toepassing gedurende den termijn, dat de bescherming van den onstoffelijken eigendom van kracht is. Bij de toepassing van de door een octrooi beschermde uitvinding behoeven wij niet lang stil te staan, daar het van algemeene bekendheid is, dat deze kan plaats vinden door zelf de geöctrooierde voorwerpen te vervaardigen of de geöctrooierde werkwijze toe te passen, dan wel door middel van een licentie aan anderen het gebruik van de uitvinding tegen betaling toe te staan. In het eerste geval zal de vergoeding voor het octrooi in den prijs van de producten worden berekend, in het laatste geval zal deze vergoeding bestaan uit de te ontvangen licentiesommen, hetzij, dat deze per jaar of voor den geheelen duur van het octrooi ineens worden betaald, hetzij dat deze worden voldaan naar het aantal van de geproduceerde voorwerpen. Dit brengt mede, dat de uitvinder-octrooihouder na het verkrijgen van zijn octrooi als koopman dient op te treden en moet trachten de vruchten van zijn vinding te plukken door zelf te produceeren en zijn artikelen te verkoopen en indien hem de middelen hiertoe ontbreken, door het verhandelen van een of meer licenties aan hen, die bereid zijn de productie ter hand te nemen. Dit systeem is door het Kweekersbesluit niet gevolgd. Indien het cultuurgewas betreft, waarvoor geen rassenlijst is ingesteld, waarbij dus speciaal moet worden gedacht aan gewassen, die voor de voedselvoorziening geen belang hebben (sierteelt), heeft de kweeker het uitsluitend recht zelf voortkweekingsmateriaal in het verkeer te brengen. Hoewel hieromtrent niets anders is bepaald, nemen wij aan, dat dus ook zijn rechtverkrijgenden (licentiehouders) dit mogen doen. Betreft het echter cultuurgewassen, waarvoor een rassenlijst bestaat (gewassen, die van belang zijn voor de voedselvoorziening, zullen hierop in de eerste plaats voor komen), dan behoudt de kweeker het uitsluitend recht om het door hemzelf gekweekte zaad onder de benaming „origineel” of „elite” in het verkeer te brengen, doch hij kan niet verhinderen, dat hieruit door anderen voortkweekingsmateriaal wordt geteeld en in het verkeer gebracht onder de benaming van de voor het ras geldende aanduiding. Artikel 43 van het Kweekersbesluit geeft aan den kweeker, te wiens name een ras in het rassenregister voorkomt, echter het recht op een kweekersvergoeding over dezen nabouw, die door de keuringsinstellingen volgens vastgestelde, door de Overheid gesanctioneerde, richtlijnen wordt geheven en aan den kweeker wordt uitgekeerd. In tegenstelling met den octrooihouder mist de kweeker dus het recht om de toepassing aan iedereen te verbieden, indien het een ras betreft, waarvoor een rassenlijst is ingesteld. Met het oog op de belangen, die voor de voedselvoorziening bij een behoorlijke voorziening met zaai-zaad en pootgoed zijn betrokken, kon deze beperking

van het vrije beschikkingsrecht niet achterwege blijven. Het kweekersrecht is geen beloning, doch een premie om den kweeker er toe te brengen door het kweeken van nieuwe rassen de bodemcultuur in het algemeen belang te verbeteren. Het zou derhalve in strijd zijn met deze bedoeling, indien men daarnaast den kweeker het recht gaf de teelt te beperken, zeker indien het gewassen betreft, die voor de voedselvoorziening van belang zijn. Tegenover deze beperking van hun rechten, die de kweekers zich moeten getroosten, staat echter het niet te onderschatten voordeel, dat zij over den nabouw een redelijke vergoeding ontvangen, zonder dat zij zich met het verlenen van licenties behoeven bezig te houden en zonder de administratieve bezwaren, die aan de verrekening van licentiebedragen zijn verbonden. Het zou ongetwijfeld in het algemeen belang nuttig geacht moeten worden, indien tal van geöctrooierde uitvindingen eveneens zonder goedvinden van den uitvinder zouden mogen worden toegepast, mits hiervoor aan den octrooihouder een billijke vergoeding zou worden voldaan. Indien deze vergoeding door een daarvoor door de Overheid aangewezen instantie zou worden geïnd en aan den uitvinder uitgekeerd, zou wellicht blijken, dat niet alleen het algemeen belang, doch ook dat van den uitvinder in niet geringe mate zou zijn gediend.

De kweeker-werknemer.

Tenslotte willen wij er nog op wijzen, dat in het Kweekersbesluit 1941 iedere bepaling over den kweeker, die in dienstverband werkt, ontbreekt, zulks in tegenstelling met artikel 10 van de Octrooiwet, waarin de rechtspositie van den uitvinder-werknemer uitvoerig is geregeld. Het ligt voor de hand hieruit de gevolgtrekking te maken, dat de kweeker-werknemer zijn rechten op het door hem gekweekte product in beginsel niet aan zijn werkgever behoeft af te staan, zulks in tegenstelling met den uitvinder-werknemer, die in de meeste gevallen het recht op octrooi ziet toekomen aan zijn werkgever, zij het ook, dat hij recht heeft op vermelding van zijn naam in het octrooischrift en tevens op een billijke vergoeding. Indien de opvatting, dat de kweeker in dienstverband zijn kweekersrecht behoudt, juist is, zal dit zeker niet medewerken om het kweeken door groote bedrijven aan te moedigen, daar in dat geval de kosten op het kweekbedrijf rusten, terwijl de kans bestaat, dat de voordeelen ten bate van den werknemer zullen komen. Door het opnemen van bepalingen in het arbeidscontract kan een en ander worden vermeden, doch ontstaat het gevaar, dat de werknemer zijn recht zal moeten afstaan zonder hiervoor eenige vergoeding te ontvangen. Het zou te ver voeren de bezwaren, die aan de desbetreffende regeling in de Octrooiwet verbonden zijn, nader uiteen te zetten, doch het kan zeker niet als een verbetering worden beschouwd, dat in het Kweekersbesluit 1941 iedere regeling op dit punt ontbreekt.

Door de invoering van het Kweekersbesluit 1941 is de bescherming van den Intellectueelen Eigendom over een niet onaanzienlijk terrein uitgebreid. In dit besluit hebben verschillende nieuwe gedachten, die zich in den loop der jaren op het gebied van den Intellectueelen Eigendom hebben gevormd, haar belichaming gevonden en tot verbeteringen geleid, die van veel grooter belang zijn dan de enkele bezwaren, die tegen deze regeling naar voren kunnen worden gebracht. Derhalve kan verwacht worden, dat deze verbeteringen eveneens haar invloed zullen doen gelden op de bescherming van den Intellectueelen Eigendom in het algemeen en op het octrooirecht in het bijzonder.

Dr. J. C. VAN LEEUWEN.

PRIJSBEPERKING VAN BOUWGROND.

Het vraagstuk van de prijsvorming van den bouwgrond voor woningbouw werd door schrijver dezes niet lang geleden in een drietal artikelen besproken¹⁾. Het laatste leidde tot de conclusie, dat er alle aanleiding is om het vraagstuk van de bouwterreinprijzen opnieuw aan de orde te stellen, met name omdat feitelijk de prijzen op het peil van 9 Mei 1940 zijn gefixeerd, doch deze regeling ter voorkoming van moeilijkheden en onbillijkheden nadere uitwerking behoeft.

Bovendien is deze kwestie van belang, omdat na het beëindigen van den oorlog op een groote bouwbedrijvigheid moet worden gerekend en de dan te verwachten groote vraag naar bouwgrond het gevaar van onevenredige of ongewenschte prijsstijging niet denkbeeldig maakt.

Er is aanleiding om op dit onderwerp terug te komen, nu „Schmollers Jahrbuch” in Band 66, Heft 4 van Augustus 1942 een uitgebreid artikel brengt van de hand van Dr. habil. Rudolf Meimberg te Berlijn, onder den titel „Der volkswirtschaftlich richtige Preis für Bauland”.

De opvattingen van Dr. Meimberg.

Deze schrijver ziet den economisch juisten prijs van bouwterrein als een onderdeel van het geheele samenstel van prijzen, zooals dit in de volkshuishouding wordt gevormd. De voorwaarden, die den economisch juisten prijs van bouwgrond bepalen, vloeien eenzijdig voort uit de prijsvorming in de verschillende bedrijfstakken, anderzijds uit de eischen van de woningvoorziening.

Kenmerkend is, dat de schrijver vooropstelt, dat een volledige ordening van de volkshuishouding slechts een ideaal is, waarvan de werkelijkheid door de zwakheid van de menschelijke natuur en de voortdurende wisseling der aspecten steeds in meerdere of mindere mate zal afwijken. Dit zal ook met den economisch juisten prijs van bouwgrond het geval zijn. Anderzijds zou het echter niet juist zijn, een zoodanigen prijs als economisch juist aan te merken, die slechts tot stand zou kunnen komen onder omstandigheden, die niet verwezenlijkt kunnen worden. Men moet zich op den bodem van de werkelijkheid blijven stellen.

Als eerste factor voor de bepaling van den economisch juisten prijs van bouwgrond zien wij met Dr. Meimberg de eischen van de woningvoorziening. De nieuw te bouwen woningen zullen tegen een zoo laag mogelijken prijs moeten worden geleverd, opdat zij binnen de draagkracht vallen van hen, voor wie zij bestemd zijn. Een lage grondprijs is hiervoor van groot belang.

Met name geldt dit voor de huisvesting van de minder-draagkrachtige bevolkingsklassen. Bij den bouw van woningen voor beter-gestitueerden en van bedrijfsgebouwen spreekt dit belang minder sterk. Intusschen zullen de belangen van de minder-draagkrachtige groepen in de naaste toekomst bijzondere behartiging vragen, zoodat alleen reeds om deze reden aan den prijs van het bouwterrein volle aandacht moet worden gewijd.

De benedengrens voor de kosten van het bouwterrein is de agrarische waarde, vermeerderd met de kosten van bouwrijp maken, voorzover deze door den grondeigenaar moeten worden gedragen. De bovengrens wordt bepaald door de maximale waarde, die het bebouwde terrein voor den gebruiker heeft. Zij wordt daarvan afgeleid door rekening te houden met de stichtingskosten van het gebouwde en de exploitatiekosten daarvan.

Tusschen deze beide grenzen bestaat in den regel een ruime marge. Deze is kleiner naarmate de agrarische waarde grooter is; hetgeen met name bij gronden, waarop intensieve tuinbouw wordt bedreven, het geval is.

De hooge grenswaarde van bebouwd terrein schijnt aanvankelijk in strijd met het algemeen bekende feit, dat de huren van nieuwgebouwde woningen in het algemeen plegen uit te gaan boven de financieele draagkracht van de financieel-zwakkere bevolkingsgroepen, zoodat bijzondere maatregelen van overheidswege noodig zijn. Deze tegenspraak wordt hierdoor opgelost, dat het eenzijdig niet vaststaat, dat het aandeel van het inkomen, dat de huurder in het uiterste geval wel voor huur wil afzonderen, werkelijk door hem kan worden betaald, terwijl anderzijds een woning, die tegen betaling van een redelijk deel van het inkomen kan worden verkregen, wat type en grootte betreft niet steeds aan de uit een sociaal oogpunt te stellen eischen voldoet.

De prijs van den stedelijken bouwgrond ligt als regel boven de reeds genoemde benedengrens. Behalve de agrarische waarde en de kosten van bouwrijp maken, bevat deze prijs nog een factor grondrente. Dr. Meimberg onderscheidt hierbij de *absolute rente*, waaronder te verstaan is het bedrag, waarmee de prijs van het goedkoopste bouwterrein de agrarische waarde plus de kosten van bouwrijp maken te boven gaat, en de *differentieele rente*, zijnde het verschil tusschen den prijs van een bepaald bouwterrein en dien van het goedkoopste stuk ter plaatse.

De absolute rente wordt bepaald door de schaarschte en hangt dus af van de verhouding van vraag en aanbod. Zij vertegenwoordigt het bedrag, dat noodig is om den agrarischen gebruiker te bewegen, zijn grond voor bouwdoeleinden af te staan. De differentieele rente wordt bepaald door de schaarschte in de verschillende gebruiksklassen. Zij kan dus zoowel afhangen van de ligging als van het toegelaten gebruik (soort en hoogte der bebouwing).

Hiernaast onderscheidt Dr. Meimberg nog een *onechte differentieele rente*, die ontstaat, wanneer de toekomstige opbrengst van den grond niet vaststaat, bijv. wanneer geen zekerheid bestaat omtrent den aard en de rentabiliteit der te stichten bebouwing. Door overdreven verwachtingen omtrent de exploitatie-mogelijkheid kan deze rente den prijs tot een ontstellende hoogte doen stijgen.

De echte differentieele rente vloeit dus voort uit een werkelijk verschil in opbrengstmogelijkheid van twee terreinen, de onechte uit een onzekerheid, die vóór de exploitatie ten aanzien van de toekomstige bebouwing bestaat. Deze laatste zou dus vermeden kunnen worden.

In het verleden was het voor een eigenaar vaak mogelijk, een onechte differentieele rente in een echte om te zetten, namelijk wanneer hij op grond van door hem bestede hoge prijzen een meer intensieve bebouwing wist af te dwingen, zoodat de opbrengst van zijn grond tenslotte toch de onechte rente realiseerde. De prijs ging dan echter het economisch toelaatbare te boven.

In het algemeen bestaat bij de grondeigenaren het streven, zoowel echte als onechte differentieele rente zoo hoog mogelijk op te voeren. Vooral een verstoring van de verhouding van vraag en aanbod kan hiertoe een dankbaar middel zijn.

Dr. Meimberg ziet feitelijk de grootste mogelijkheid tot opdrijving van de grondprijzen in de onzekerheid omtrent de toekomstige exploitatiemogelijkheid. Deze stelt de gelegenheid open om nagenoeg ieder terrein voor een lucratieve bebouwingswijze aan te bieden. Voor den bouw van eenvoudige woningen wordt dan practisch geen grond aangeboden.

Maatregelen door Dr. Meimberg aanbevolen.

Uit deze probleemstelling vloeit vanzelf voort, welke maatregel de Overheid in de eerste plaats moet nemen om de te hooge bouwgrondprijzen te beperken, namelijk een wettelijke beperking van het rendement door het tijdig vaststellen van goed overwogen — en daardoor in de practijk doorvoerbare — uitbreidingsplannen en bebouwingsvoorschriften. Hierdoor moet de horizontale en verticale bebouwingsdichtheid worden gelimiteerd en

¹⁾ „Bouwgrond voor woningbouw”, in „E.-S.B.” van 12 Augustus 1942. „De prijsvorming van bouwgrond”, in „E.-S.B.” van 26 Augustus 1942. „Prijnsbeheersching van bouwgrond”, in „E.-S.B.” van 16 September 1942.

de soort der bebouwing worden vastgelegd. Op deze wijze kan een betere harmonie tusschen vraag en aanbod van grond voor de verschillende wijzen van bebouwing worden verzekerd, waardoor een te groote stijging van de stedelijke grondrente kan worden voorkomen. Met name kan door het tijdig vaststellen van de noodige voorschriften, het ontstaan van een onechte differentieele rente worden belet.

Deze voorschriften kunnen echter niet de prijsstijging van den stedelijken bouwgrond volledig uitschakelen, omdat voordat zij hun werking doen gevoelen reeds een prijsvorming heeft plaatsgehad. Er moet dus naar andere middelen worden omgezien. Dr Meimberg ziet deze in het ingrijpen van den Staat.

De echte differentieele rente kan door maatregelen van den Staat niet worden onderdrukt. Aangezien de wet van vraag en aanbod blijft werken, zou deze rente elders tot uiting komen, bijv. in de kosten van het gebouwde of in de huur. Zij zou dan niet aan den grondexploitant maar aan den bouw- of den woningexploitant ten goede komen.

Ten einde den economisch juisten prijs van bouwgrond zoo goed mogelijk te benaderen moeten door de Overheid drieërlei maatregelen worden genomen:

a. zij moet voorkomen, dat de overgang van agrarisch land tot bouwterrein zich te vroegtijdig voltrekt;

b. zij moet de echte differentieele rente zooveel mogelijk beperken en het ontstaan van een onechte differentieele rente zoo mogelijk voorkomen;

c. zij moet in het bijzonder het ontstaan van deze renten verhinderen bij de prijzen van den grond voor de woningen voor de minder draagkrachtige bevolkingsgroepen.

Wat het eerste punt betreft is het van groot belang, dat de overgang zoo lang mogelijk wordt uitgesteld. Hoe eerder, wat men in ons land noemt, de schaduw van de stadsuitbreiding op cultuurgrond valt, des te langer duurt de onzekerheid over de toekomstige bestemming dus des te meer gelegenheid is er voor het ontstaan van een onechte differentieele rente. In Duitschland mogen volgens de huidige verordening slechts bouwgrondprijzen worden berekend, indien op den stopdatum 17 October 1936 met een bebouwing van het terrein binnen afzienbaren tijd werd gerekend en in de omgeving reeds prijzen werden betaald, die een waarde, gebaseerd op de gekapitaliseerde opbrengst der terreinen, aanmerkelijk te boven gingen.

Het is dus van belang het begrip afzienbaren tijd nader te omlijnen en daarvoor een bepaald aantal jaren te zetten, welk aantal niet te lang moet worden genomen.

Ten aanzien van punt b. is in Duitschland het realiseeren van een overdreven hooge echte differentieele rente en het ontstaan van een onechte differentieele rente belet door het besluit van 10 Juni 1941, waarbij aan gemeenten met een omvangrijk bouwprogramma de verplichting tot het vaststellen van richtprijzen is opgelegd, waarbij als maatstaf geldt de prijs, die op 17 October 1936 bij vrije verkoop zou zijn bedongen²⁾. Het vaststellen van richtprijzen wordt overigens niet gemakkelijk geacht, omdat bij den overgang van agrarisch land tot bouwterrein allerlei veranderingen optreden, die tevoren niet kunnen worden berekend. Een volledige verhindering van het ontstaan van onechte of een te hooge echte differentieele rente wordt dan ook practisch onbereikbaar geacht.

Met betrekking tot punt c. wordt een contrôle der prijzen, boven het vaststellen van richtprijzen uit, noodzakelijk geacht, omdat voor de woningen der minst-draagkrachtigen een lage grondprijs van het allergrootste belang is. De echte differentieele rente kan niet volledig worden uitgeschakeld, aangezien ook bij de eenvoudigste woningen verschil in ligging en bebouwingsdichtheid bestaat.

Het ontstaan van een onechte differentieele rente moet

²⁾ Een volledig overzicht van de in Duitschland getroffen maatregelen is vervat in een artikel „Preisbildung und Preisüberwachung bei Bauland“ door „Ministerialrat“ Dr. Georg Heilmann in „Der Soziale Wohnungsbau in Deutschland“, 2e Jrg. Heft 18 van 15 September 1942.

indien mogelijk geheel worden belet, terwijl de echte differentieele rente zooveel doenlijk moet worden beperkt.

Wanneer de Staat zijn contrôle vooral richt op den grond voor de woningen der minst-draagkrachtigen, zal bij de grondeigenaren de neiging worden versterkt om hun grond voor een zeer lucratieve bestemming aan te bieden. Dit echter kan door het uitbreidingsplan en de bebouwingsvoorschriften worden belet.

De conclusie van Dr. Meimberg is tenslotte, dat de economisch juiste prijs voor bouwgrond, met name in het belang van den bouw van woningen voor de minst-draagkrachtige bevolkingsgroepen, de laagst denkbare prijs is, terwijl de marktprijs verschillende factoren bevat, die als overbodig moeten worden beschouwd en kunnen worden uitgeschakeld. Als voornaamste maatregel wordt genoemd het opstellen van een program, waarin de aanbouw van woningen naar aantal en soort voor een lange periode wordt vastgelegd en het vaststellen van uitbreidingsplannen en bebouwingsvoorschriften, die tijdig het gebruik van den grond en daarmee de opbrengstmogelijkheid vastleggen.

Daarnaast wordt het vaststellen van richtprijzen noodzakelijk geacht om het ontstaan van een onechte differentieele rente te verhinderen en de stedelijke grondrente en de echte differentieele rente te beperken. Door deze richtprijzen kunnen echter slechts ernstige afwijkingen van den economisch juisten prijs worden voorkomen.

De doelmatigheid van een algemeene prijzencontrôle kan eerst worden beoordeeld, nadat omtrent de werking van de richtprijzen eenige ervaring is opgedaan. Dit stelsel heeft zooveel voordeelen als nadeelen.

Bij den grond voor de woningen der minst-draagkrachtigen is deze contrôle het gemakkelijkst door te voeren, terwijl juist daar een lage grondprijs het meest noodig is.

Het vraagstuk in Nederland.

Over het algemeen moet worden geconstateerd, dat deze theoretische uiteenzetting, hoe verhelderend zij ook moge zijn, de kwestie practisch niet veel verder brengt. In ons land pleegt de waarde van den bouwgrond rechtstreeks in verband te worden gebracht met de opbrengstmogelijkheid en deze laatste wordt bepaald door het uitbreidingsplan en de bebouwingsvoorschriften. Wanneer dus in de groote steden te hooge prijzen voor den grond worden berekend, is dit een gevolg van het feit, dat de bestemming van den grond voor de verschillende soorten van bebouwing onvoldoende is geregeld. Met name is niet altijd grond voor den bouw van de eenvoudigste woningen bestemd.

Een ongunstige omstandigheid in ons land, die zich echter in Duitschland en andere landen in nog sterker mate voordoet, is, dat met name in de groote steden het huurpeil voor een groot deel der bevolking te hoog is. Dientengevolge wordt de opbrengstmogelijkheid van grond voor de verschillende soorten bebouwing te hoog aangeslagen en daarmee de grondprijs op een te hoog niveau gesteld. Het uitbreidingsplan en de bebouwingsvoorschriften kunnen wel een redelijke verhouding tusschen de grondprijzen voor de verschillende wijzen van bebouwing in het leven roepen, en dit is op zichzelf zeer belangrijk, maar zij kunnen niet het algemeene peil, dat hoog is, verlagen.

Integendeel, wanneer door middel van het uitbreidingsplan de aan den bouwgrond te stellen eischen zouden worden verlaagd en daarmee de kosten van het bouwrijp maken verminderd, dan zou het eenige effect zijn, dat de prijs van den ruwen grond zou stijgen. De gebruikelijke waardebeoordeling bij onteigening leidt onvermijdelijk tot dit resultaat, omdat immers de waarde, die aan den ruwen grond wordt toegekend, de resultante is van de opbrengstwaarde van het bouwterrein en de kosten van het bouwrijp maken.

Verlaging van de grondprijzen is in ons land bij de huidige onteigeningswetgeving door stedbouwkundige maat-

regelen niet mogelijk. Deze kunnen slechts dienen — en als zoodanig zijn zij van groot belang — om binnen het kader van de huidige prijzen de noodige differentiatie te bewerkten in verband met het doel, waarvoor de grond is bestemd.

Werkelijke verlaging is slechts te verkrijgen door rechtstreekse wettelijke maatregelen (richtprijzen), die den grondprijs op een bepaald moment fixeren en het ontstaan van echte en onechte differentieele rente beletten. Dit is, zooals reeds werd betoogd, alleen denkbaar in een volledige prijsgebonden volkshuishouding, waarin niet alleen de grondprijzen, maar ook de prijzen der bouwmaterialen, de loonen en tenslotte ook de huren door de Overheid worden beheerscht. Zou dit niet uitvoerbaar zijn, dan zou het ideaal van goedkoopere bouwgrond moeten worden prijsgegeven en zou door stedenbouwkundige maatregelen nog slechts kunnen worden verkregen, dat voor denzelfden prijs — dus ten koste van den ruwen grond — een betere bebouwing en dus ook een betere woning wordt verkregen.

Het stemt tot nadenken, dat de schrijver in „Schmollers Jahrbuch” in dit opzicht geen hooge verwachtingen blijkt te koesteren. In zijn artikel constateert hij herhaaldelijk, dat de Overheid niet iedere differentieele rente onmogelijk kan maken en dat richtprijzen slechts ernstige afwijkingen van den economischen juisten prijs kunnen verhinderen. Tenslotte constateert hij, dat de doelmatigheid van een algemeene prijzencontrole nog niet beoordeeld kan worden en dat daarbij de voordeelen tegen de nadeelen zullen moeten worden afgewogen.

Dit alles wijst niet op groot enthousiasme voor een radicale beperking van den prijs van bouwterreinen. Ook in Duitschland blijkt deze prijsbeperking, van hoe groot belang deze ook voor de volkshuisvesting moge zijn, nog als een moeilijk vraagstuk te worden beschouwd.

Dr. Ir. H. G. VAN BEUSEKOM.

ECONOMISCHE VERDEELING VAN LEVENSMIDDELEN IN OORLOGSTIJD DOOR REGELING VAN PRODUCTIE EN DISTRIBUTIE.

Het beleid van de Nederlandsche Regeering ten aanzien van een economische verdeling van levensmiddelen in oorlogstijd door regeling van de productie en distributie is er sinds 1937 op gericht geweest, de gebeurtenissen vóór te zijn, zonder af te wachten, of dreigende mogelijke ontwrichtingen zich tot een voldongen feit zouden ontwikkelen. De Overheid nam vele maatregelen uit *voorzorg* en werkte regelingen uit, zonder deze direct in werking te doen stellen, doch slechts om deze gereed te hebben ter uitvoering, in afwachting van het oogenblik, waarop zij zonder nader uitstel dienden te worden toegepast. Het is niet alleen het eigenlijke systeem der rantsoeneering, dat op die wijze reeds lang vóór den oorlog was uitgewerkt, maar ook werd aandacht besteed aan de voorraadvorming en andere maatregelen op het gebied der voedselvoorziening, waarin tevens de productie is begrepen. Dat men de schadelijke gevolgen van den oorlogstoestand kan opheffen, is een onmogelijkheid, gezien de invloeden, welke — van buiten komende — zich aan een regeling door de landsoverheid onttrekken, doch wel kan men door een vooruitzienden blik de politiek daarop afstemmen, teneinde de oorlogsgevolgen zooveel mogelijk te verzachten.

Dat men in 1942, drie jaar na den aanvang van den oorlog, nog niet van een crisisisère in de voedselvoorziening behoeft te spreken — ook al levert zij vele moeilijkheden op — mag voor een groot deel worden toegeschreven aan het beleid der Overheid en aan de ervaring, welke men zich sinds 1914 ten nutte heeft gemaakt, doch vooral ook aan den organischen opbouw van de maatschappij, zooals deze zich in de laatste jaren heeft ontwikkeld. De

overheidsbemoeiingen bewegen zich op het terrein van bijna alle producten, die de bodem voortbrengt. Verplichte inventarisaties dragen er toe bij, dat een overzicht wordt verkregen van wat er voor de consumptie ter beschikking staat; de regeling van de teelt met verstrekkende richtlijnen voor den land- en tuinbouw, monopoliseering van den in- en uitvoer, dit alles en nog veel meer bood in 1939 een voorsprong van onmeetbare betekenis boven 1914.

In 1914 was het vooral de strijd tegen het hamsteren en de prijsopdrijving, welke allereerst de aandacht van de Overheid eischte en waarvoor zij de zgn. Levensmiddelenwet ontwierp. Met de Uit- en Vervoerwet vormde deze wet in die eerste periode de eenige, in vergelijking met thans, weinig omvangrijke basis voor de Regeering om het economische leven zoo goed mogelijk in het spoor te houden. Bij de intreding van de buitengewone omstandigheden in 1939 konden daarentegen reeds dadelijk de voorschriften uit de bekende reeks van zeven noodwetten¹⁾ worden toegepast; er behoeftde toen als het ware slechts rekening te worden gehouden met de overtredingen dier voorschriften, welke tot doel hadden den regelmatig loop van de voedselvoorziening te bestendigen. In 1914 stond de regeering met veel geringere middelen tot redres tegenover een naar verhouding veel grootere ontreding. De bestrijding van de overtredingen is thans bovendien gemakkelijker dan in 1914, daar de verschillende crisisorganisaties, welke in 1931 en daaropvolgende jaren zijn opgericht, het controle-apparaat reeds jaren achtereen hadden gehanteerd. Haar taak is later voortgezet door den Centralen Crisis Contrôledienst (C.C.C.D.), thans Centrale Contrôledienst (C.C.D.) geheeten, waarin het werk der hiervoor genoemde controle-instanties der diverse crisisorganisaties werd gecentraliseerd (1934).

Bevolking nam toe.

Bij de beoordeeling van den stand der voedselvoorziening en de wijze, waarop deze geschiedt, mag men bij vergelijking met 1914—1918 nimmer uit het oog verliezen, dat de bevolking van Nederland sindsdien belangrijk is toegenomen, zoodat thans voor 9.000.000 menschen, inplaats van voor 6.800.000 inwoners, zooals in 1914 het geval was, moet worden gezorgd. Dit beteekent een niet te onderschatten vergrooting van het inwonertal, waardoor de problemen ver zijn uitgegroeid boven het peil van 1914. Weliswaar is het bevolkingsvraagstuk ten aanzien van de voedselvoorziening niet plotseling opgedoken — de bodemaanwinning heeft gedurende een reeks van jaren deel uitgemaakt van een voorzichtige en vooruitziende voedselvoorzieningspolitiek²⁾ —, doch de buitengewone omstandigheden, waarvoor de Nederlandsche Overheid zich bij het uitbreken van den oorlog in September 1939 zag geplaatst, drukten bijzonder zwaar, nu de bevolking zoo sterk was uitgebreid. Ondanks de vergrooting van het grondareal (o.a. Zuiderzeepolders) en ontginning van woeste gronden ter vermeerdering van de oppervlakte cultuurgrond, nam de bevolkingsdichtheid toe. Zij bedroeg in 1920 per vierkante kilometer land 210,6 en was in 1938 gestegen tot 265,2³⁾.

Toen na Mei 1940 de aanvoer van levensmiddelen en daarvoor benodigde grondstoffen van overzee on-

¹⁾ De zeven noodwetten van 24 Juni 1939 (zie mijn „Voedselvoorziening voorheen en thans”, in „E.-S. B.” van 9 Dec. jl.) zijn als verlengstukken te beschouwen van de serie wetten onder denzelfden naam, welke reeds 30 September 1938 waren afgekondigd. Zij traden terstond in werking en zouden gelden tot 1 Maart 1939. Bij de wet van 25 Febr. 1939 werd deze termijn verlengd tot 1 Juli 1939. De nieuwe machtigingswetten traden op 1 Juli 1939 in werking.

²⁾ Men zie het „Landaanwinningsnummer” der „E.-S. B.” van 23 December 1942.

³⁾ Men zie ook het „Bevolkingsnummer” der „E.-S. B.” van 25 Maart 1942. Volgens de laatste gegevens is de bevolkingsdichtheid van Nederland gestegen tot 272 personen per vierk. km, tegen 136 in Duitschland en 265 in België. Per 100 inwoners staan slechts 15 ha grond ter beschikking in Nederland, tegen 31 ha in Duitschland.

mogelijk werd, zag Nederland zich voor de noodzaak gesteld, zich voor onbepaalde tijd voor een belangrijk deel uit eigen bodem te voeden. In de oorlogsjaren 1914-1918 daarentegen was het nog geruimen tijd mogelijk eenigen aanvoer van overzee te bewerkstelligen. De belangrijke arbeid, welke de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij (N.O.T.) daarbij heeft verricht, zij hier in herinnering gebracht. De aanvoer van kunstmest bijv. was in 1915 nog redelijk voldoende, terwijl ook krachtvoeder in groote hoeveelheden naar Nederland werd gebracht, hetgeen van groote beteekenis was voor landbouw en veeteelt. De kunstmest- en veevoederpositie in 1941/'42 en in 1942/'43 kunnen in tegenstelling met 1914 helaas allerminst gunstig worden genoemd⁴). Ook de omstandigheden zijn voor de productie van zoodanigen aard, dat deze bij lange na niet een vergelijking met die van 1914-1916 kunnen doorstaan. Dat desniettemin de bodemproductie en de stand van den veestapel⁵) tegenover de vorige oorlogsperiode een gunstigen indruk maken, moet zeker geschreven worden op het conto van de regeling der productie.

Voedselvoorzieningsbesluit 1941.

De bevoegdheid, welke de Overheid in 1918 aan de Staten-Generaal vroeg, om — ter berekening van den kostprijs van goederen — een ieder, die op het terrein van de voedselvoorziening eenige handeling verricht, te verplichten tot het verstrekken van inlichtingen aan de Overheid (welke bevoegdheid haar toenmaals niet werd verleend) bezit de Overheid thans op grond van het Voedselvoorzieningsbesluit 1941. *De bevoegdheid van den Secretaris-Generaal van het Departement van Landbouw en Visscherij om regelingen te treffen voor producten en grond- en hulpstoffen van de voedselvoorziening, gaat veel verder dan in 1918, toen de Overheid de macht om teelt dwang op te leggen, miste.* In Mei 1918 had de Regeering een wetsontwerp ingediend, waarbij het om niets meer of minder ging dan om „dictatoriale macht” van den minister van Landbouw, die o.m. de bevoegdheid wilde hebben, gevens op te vragen, teneinde maximum-prijzen vast te stellen, het verbouwen van bepaalde gewassen te gebieden, te verbieden of te regelen; koop, verkoop of aflevering van goederen te gebieden of te verbieden en de hoofden der gezinnen aansprakelijk te stellen voor de voorraden goederen, welke in huis aanwezig waren.

Tegen dit wetsontwerp rees in de Tweede Kamer der Staten-Generaal ten sterkste verzet en van de gevraagde uitbreiding van de bevoegdheid des ministers is toen niets gekomen. Men mag het een teeken des tijds noemen, dat nauwelijks 25 jaar later die bevoegdheden wel aan de Overheid zijn toevertrouwd. De uiterst zorgelijke omstandigheden, waarin de voedselvoorziening van ons land zich in 1918 bevond, maakten een belangrijke uitbreiding van de regeeringsbevoegdheden noodzakelijk, doch toen die uitbreiding uitbleef, behoeft het niet te verwonderen, dat de destijds genomen maatregelen ontoereikend bleken om de nog in het land aanwezige voorraden zoo productief mogelijk te maken en de productie zoo hoog mogelijk op te voeren. In tegenstelling hiermede gaf 1939 een stevige

⁴) Zie „Mededeelingen van de Coöperatieve Aan- en Verkoopvereniging „Centraal Bureau uit het Nederlandsch Landbouwcomité G.A.”, van 11 Juni (blz. 99) en 9 Juli 1942 (blz. 112).

⁵) In het begin van den eersten wereldoorlog waren er in ons land 1,3 miljoen varkens, in Maart 1918 nog slechts 273.000. Het aantal schapen bedroeg 850.000 in 1914 en 640.000 in 1918. In 1917 werd het aantal van 2,3 miljoen stuks rundvee teruggebracht op 1,8 miljoen. Nauwkeurige tellingen, zoals thans bestaan, ontbreken helaas. De volgende cijfers, ontleend aan een lezing van „Landwirtschaftrat” Dr. Schönbeck (zie „Het Vaderland” van 9 Dec. jl.), kunnen enigszins dienen ter vergelijking: het aantal kippen is van 33 miljoen in 1940 verminderd tot 3 miljoen; varkens van 1,8 miljoen tot 400.000 (hierbij komen nog 500.000 varkens bestemd voor huisslacting); rundvee van 2,6 miljoen tot 2,2 miljoen (waarvan melkkoeien 1,6 miljoen in 1940, verminderd tot 1,2 miljoen).

basis te zien, dank zij welke de voedselvoorziening — ondanks de veel grootere moeilijkheden — vlotter kan verlopen dan eertijds, toen de Staat plotseling „voogdijstaat” moest zijn⁶). De „voogdij”, zooals wij die thans kennen, is gegroeid in een reeks van jaren, waarbij voogd en pupil elkaars nukken voldoende hebben leeren kennen om wederzijds te weten, waaraan zij toe zijn. Overigens mag men bij de beoordeeling van de huidige situatie niet blind blijven voor de gevaren, welke ons omringen. Steeds zal de grootste krachtsinspanning moeten worden betracht om de voedselvoorziening met zoo weinig mogelijk stagnatie te doen verlopen. Anderzijds is het volstrekt geen bewijs van een betere voedselvoorziening, wanneer men zich in de herinnering terugroept, dat in de eerste twee oorlogsjaren van de periode 1914-1918 vleesch, boter, eieren, vette kaas en andere artikelen in ruime mate werden geconsumeerd. De gevolgen van die betrekkelijke overdaad lieten zich niet lang wachten. Er moesten met betrekking tot den uitvoer spoedig dieper ingrijpende maatregelen worden getroffen dan bij een regelmatiger verdeling wellicht noodig waren geweest: wijziging der prijzenvaststelling, herziening van de productieregeling, inkrimping van den veestapel.

Regeling van de productie en billijke verdeling.

Tijdige rantsoeneering kan veelal erger voorkomen. Deze richtlijn heeft de Overheid in haar devies geschreven om niet alleen een billijke, doch ook een economische verdeling van de beschikbare levensmiddelen na te streven. Met de beschikbaarstelling van levensmiddelen tegen lagen prijs alléén (één der belangrijkste grondregelen van de overheidspolitiek in de eerste jaren van den vorigen wereldoorlog) kan hoogstens een tijdelijke verlichting in de noden van een bepaald deel der bevolking worden gebracht. Voor een billijke en economische voedselvoorziening is zij (zooals ook de toenmalige Regeering tenslotte inzag) beslist onvoldoende. De gerichte economie in haar vollen omvang is daarvoor in de plaats getreden. De Overheid heeft het thans geheel in de hand de productie naar behoefte te regelen. Zoo is de gelijkelijke verdeling der producten o.m. te danken aan de verplichte inventarisatie. Om te verhinderen, dat de producent zijn producten ten eigen bate aanwendt, komen zij onmiddellijk onder contrôle en moeten zij worden ingeleverd bij een overheidsinstantie, welke den afzet aan den handel verder regelt, of bij een bepaalde groep van afnemers, op wie een strenge administratieve contrôle wordt uitgeoefend. Ook het vervoer staat onder toezicht. Voorts is de verwerking der producten aan allerlei voorschriften gebonden. Van producent tot afnemer staan alle handelingen dus onder overheidscontrôle, want alleen op die wijze kan men bereiken, dat de voor menselijke consumptie bedoelde producten werkelijk hun bestemming bereiken.

Bij de beoordeeling van de wijze, waarop de voedselvoorziening ter hand is genomen in de beide genoemde tijdvakken, mag men dergelijke factoren niet uit het oog verliezen. Er is vooral één treffend verschil met 1914-1918, dat sterk tot uiting komt in deze passage van Mr. Treub's boek „Oorlogstijd”: „Toen in de eerste weken van Augustus 1914 het verkeer hokte, stonden alle economische vragen op eens onder een gansch ander licht, dan in normale omstandigheden en verlangden zij een gansch andere oplossing.”⁷) In 1939 was er evenwel geen sprake van, dat de economische vraagstukken „onder een gansch ander licht” kwamen te staan. Er werd eenvoudig voortgegaan — zij het zeer versneld — op den weg, welke het economische leven reeds sinds jaren was ingeslagen, n.l. den weg der ordening. De oorlog, welke later over ons kwam, heeft die ordening nog sterker voortgestuwd: „een gansch andere oplossing”, zooals wijlen Treub deze

⁶) Mr. M. W. F. Treub, in „Oorlogstijd, herinneringen en indrukken”, 1916, blz. 6.

⁷) I.c., blz. 39.

moest zoeken voor de problemen, welke in Augustus 1914 op de Regeering aanstormden, behoefde in 1939/40 niet te worden gezocht. De richting was reeds aangegeven. Het ging nu om een voortdurend sneller ingrijpen. Dat daarbij de oorlogsomstandigheden haar bijzondere eischen stelden, spreekt vanzelf en in mijn vorige artikelen over dit onderwerp heb ik getracht deze duidelijk naar voren te doen treden ⁸⁾.

JAN D. REMPT.

⁸⁾ Zie „Levensmiddelenvoorziening in oorlogstijd“, in „E.-S. B.“ van 18 Nov. en „De voedselvoorziening voorheen en thans“, in „E.-S. B.“ van 9 Dec. jl.

BOEKBESPREKINGEN.

A. Schouten: „De Nederlandsche groote trawlvisscherij“ (Utrecht 1942, Uitg. Kemink & Zoon).

De zeevisscherij verkeert de laatste decennia in een stadium van zeer snelle ontwikkeling.

De eertijds vrijwel volledige scheiding tusschen de haring- en de trawlvisscherij verdween, toen eenerzijds de zeilvaartuigen der haringvisscherij van een motor werden voorzien, waardoor zij een deel van het jaar de trawlvisscherij konden uitoefenen, en anderzijds groote trawlschepen door toepassing van een nieuwe vangmethode gingen trawlen op haring.

Voorts heeft de motoriseering der kustvisschersvloot en de opkomst van enkele nieuwe vaartuigtypen, tengevolge van de economische interdependentie, geleid tot verschuivingen tusschen de verschillende takken van zeevisscherij.

Deze economische interdependentie maakt, dat men geen tak van zeevisscherij geïsoleerd kan beschouwen zonder den samenhang met de andere takken van zeevisscherij erbij in de beschouwing te betrekken.

Daardoor en door de snelle technische ontwikkeling vormt de zeevisscherij thans een der moeilijkste (bedrijfs-) economische problemen.

Bovendien krijgt een tak van bedrijf, die in een dergelijk stadium van snelle ontwikkeling verkeert noodzakelijkerwijs een speculatief karakter.

Bij het schrijven over een dergelijken tak van bedrijf, dient men er zich dan ook ten volle van bewust te zijn, dat de suggesties, welke men doet, voor buitenstaanders aanleiding kunnen zijn voor speculatieve investeringen.

Zijn de suggesties niet economisch gefundeerd dan kunnen de gevolgen zeer nadeelig zijn, aangezien de levensduur der vaartuigen 15 à 20 jaar bedraagt.

Van den schrijver van een proefschrift, dat eindigt met 27 richtlijnen met betrekking tot het welzijn van de Nederlandsche groote trawlvisscherij zouden wij dan ook willen verwachten, dat hij zijn oordeel doet steunen op economische argumenten en niet op vooroordeelen.

Indien men nu het proefschrift van den nieuwen doctor in de sociaal-geografie beschouwt dan valt wel allereerst op, dat de schrijver zich voor twee-derde van zijn dissertatie bezig houdt met zuiver economische problemen der zeevisscherij.

Voorts valt het op, dat de schrijver geen eigen visie geeft, doch van anderen overneemt zonder zelf eenig economisch inzicht in de economische problemen van het zeevisscherijbedrijf te toonen, noch den polsslag van het bedrijf aan te voelen.

De mogelijkheid van economische interdependentie tusschen de verschillende takken van zeevisscherij sluit de heer Schouten uit, door uit te gaan van een vrijwel volledige scheiding tusschen de haring- en de trawlvisscherij. Ten onrechte wordt te dien aanzien de conclusie van een economist geciteerd. Ten onrechte, omdat bedoelde conclusie dateert uit den tijd van de zeilloggers, toen er inderdaad een vrijwel volledige scheiding was.

Aan de mogelijkheid van economisch verband tusschen de groote en de kleine trawlvisscherij is niet eens gedacht.

Een ernstige tekortkoming is de wijze, waarop de trawlharingvisscherij wordt besproken. Doordat deze voor de Nederlandsche groote trawlvisscherij nog in opkomst is, wordt er verder geen aandacht aan gewijd, doch volstaan met de onhoudbare stelling, dat de trawlharing van slechtere kwaliteit is dan de drijfnetvisscherij.

Voor den reeder, voor de groote trawlvisscherij in het algemeen én voor de haringdrijfnetvisscherij vormt de trawlharingvisscherij echter een der belangrijkste onderwerpen, nu en voor de toekomst!

De economische beteekenis van het snelvriesprocédé voor de reederij, de afzet en de prijsvorming is niet tot den schrijver doorgedrongen.

Dat men met een dergelijke studie niet verder komt dan ten deele onjuiste en overigens reeds lang versleten richtlijnen spreekt vanzelf.

Voor de rest valt het op, dat de jongste economische literatuur in vaktijdschriften en boeken niet is geraadpleegd, en dat de schrijver zich ten onrechte verschuilt achter het ontbreken van statistische gegevens.

Tenslotte wordt het werk ontsierd door m.i. onaanvaardbare conclusies, o.a., dat het beschavingsniveau der Nederlandsche reeders en visschers op een laag peil staat en dat de reeders uitbuiters zijn, die de loonen tot sluitpost maken.

Wij zouden dit proefschrift ter zijde hebben gelegd ware het niet, dat het den indruk poogt te maken van ernstige studie, waardoor het een gevaar voor het bedrijf zou kunnen worden.

A. G. U. HILDEBRANDT.

OVERHEIDSMAATREGELEN OP ECONOMISCH GEBIED.

HANDEL EN NIJVERHEID.

Arbeidszaken. Verordening met betrekking tot het beëindigen van arbeidsovereenkomsten van tewerkgestelden bij stilgelegde ondernemingen, waarbij voor deze beëindiging een schadeloosstelling is vastgesteld. (E. V. 25/12/42, pag. 1546; V. B. No. 32).

Buitenlandsche handel. Afkondiging van voorschriften, welke exporteurs in acht hebben te nemen bij den uitvoer van gladiolenknollen (E. V. 1/1/43, pag. 7; Stct. No. 248).

Chemische producten. De Sectie Teer van het Rijksbureau voor Chemische producten wordt vervangen door een zelfstandig Rijksbureau voor Teerproducten. (E. V. 25/12/42, pag. 1547; Stct. No. 247).

Economische rechtspraak. Nadere regeling met betrekking tot de behandeling van geschillen inzake tuchtrechtelijke boeten, door de voorzitters van hoofd- of bedrijfspgroepen aan de leden opgelegd. (E. V. 25/12/42, pag. 1545; Stct. No. 246).

Handel. Aanwijzing van een aantal goederen, nl. bultaan en propaan en hun mengsels, alle soorten appelen, alsmede versche, gedroogde of geconserveerde zuidvruchten, tot distributiegoed. (E. V. 25/12/42, pag. 1546; V. B. No. 32).

Industrie. Wijziging van het Suiker- en Stroopbesluit, o. a. met betrekking tot vervaardiging, verpakking en aanduiding van vervangingsmiddelen, alsmede eenige wijziging in de kwaliteitseischen voor massée en glucosestroop. (E. V. 25/12/42, pag. 1546; Stct. No. 247).

Organisatie bedrijfsleven. Instelling van een ondervakgroep Copieerinstellingen bij de organisatie van de grafische industrie. Nadere regeling inzake de organisatie van metaalsmelterijen. Vervanging van de vakgroep Tapijtindustrie door de vakgroep Tapijt- en Cocosindustrie. Wijziging in de benamingen van eenige ondervakgroepen voor de textielindustrie. Instelling van een ondervakgroep Effilochage, ressorteerende onder de vakgroep Katoenindustrie. (E. V. 25/12/42, pag. 1547; 1/1/43, pag. 7; Stct. Nos. 245 en 251).

Prijsregelingen. Nadere prijsvoorschriften met betrekking tot hernieuwde vaststelling van maximum-prijzen voor belegen kaas, nieuwe tariefregeling voor bloemist-hoveniersbedrijven, prijsregeling voor sigaren (met aanvullend administratieve voorschriften voor sigarenfabrikanten), nadere prijsregeling voor buitenlandsch gezaagd naaldhout, aanvullende verordening betreffende de prijsvorming in het goederenverkeer met Duitsland. (E. V. 25/12/42, pag. 1546; 1/1/43, pag. 6 en 7; Stct. Nos. 249, 250 en 251; V. B. No. 34).

Registratie en vordering van goederen. Afkondiging van een verordening inzake registratie en vordering van goederen. De Rijkscommissaris kan volgens dit besluit in het algemeen gelasten, dat eigenaars of houders van goederen hiervan aangifte doen bij een bepaalde instantie; dat hierover niet mag worden beschikt; of dat de houder of eigenaar het goed slechts op bepaalde manier mag gebruiken. Voorts kan hij bevelen, dat iemand bepaalde zaken opslaat, aanschafft, voortbrengt of vervaardigt, dan wel bepaalde prestaties verricht. Tenslotte kan hij een goed in eigendom of ten gebruike van den eigenaar of houder vorderen, welke vordering tevens ten behoeve van een derde kan geschieden. (E. V. 25/12/42, pag. 1546; V. B. No. 32).

Steunverleening aan stilgelegde bedrijven. Vaststelling en goedkeuring van een steunverleening voor stilgelegde bedrijven in de Bedrijfsgroep Leder en Lederverwerkende Industrie. (E. V. 25/12/42, pag. 1547).

Spertijden. De ingestelde spertijden voor het smidsbedrijf, het gas- en waterfittersbedrijf, het loodgietersbedrijf, den kleinhandel in meubelen; het meubelmakersbedrijf, het stoffeerdersbedrijf en het behangersbedrijf zijn met 6 maanden verlengd. (E. V. 1/1/43, pag. 8; Stct. No. 250).

Verbeurdverklaarde en in beslag genomen voorwerpen. Regeling, waarbij bijzondere Gemachtigden worden belast met opslag, bewaring, beheer en bestemming van in een Nederlandsche straf- of tuchtzaak verbeurdverklaarde en in beslaggenomen voorwerpen. (E. V. 25/12/42, pag. 1545; V. B. No. 32).

LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING.

Bedrijfschappen. De verordenende bevoegdheden aan de Hoofdbedrijfschappen voor Akker- en Tuinbouwproducten, alsmede aan de Bedrijfschappen voor Pluimvee en Eieren, en Vee en Vleesch toegekend, omvatten volgens een nader besluit thans ook teelt- en productie-regelingen. (E. V. 25/12/42, pag. 1547; Stct. No. 245).

Vee. Nadere publicatie inzake de regeling der verplichte veelevering voor de periode 1 December 1942—1 December 1943. (E. V. 25/12/42, pag. 1547; Voedselvoorzieningsblad No. 47, d.d. 17/12/42).

Zaden. Nadere regeling inzake het verhandelen of voorhanden hebben van tuinbouwzaden. (E. V. 25/12/42, pag. 1547; Voedselvoorzieningsblad No. 46, d.d. 14/12/42).

MAANDCIJFERS.

Maandcijfers en weekcijfers betreffende den economischen toestand van Nederland.
(Centraal Bureau voor de Statistiek)

Omschrijving maandcijfers	Eenheid	1942												
		Dec.	Jan.	Febr.	Mrt.	Apr.	Mai	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Giroverkeer.														
Nederlandsche Bank	f 1.000.000	2015	1660	1420	2206	1886	2131	2086	2103	1902	1879	2095	2297	
Postcheque- en Girodienst	f 1.000.000	1576	1536	1341	1443	1520	1659	1606	1682	1549	1586	1748	1736	
Rentestanden.														
Wisseldisconto Nederl. Bank	%	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50
Prolongatierente, A'dam	%	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25
Callgeldnoteeringen, „	%	1,25	1,25	1,25	1,25	1,25	1,25	1,25	1,25	1,25	1,25	1,25	1,25	1,25
Rendement oblig. „	%	3,74	3,71	3,65	3,58	3,60	3,57	3,54	3,50	3,52	3,58	3,57	3,62	3,57
Hypotheekrente onroerende goederen	%	4,14	4,11	4,06	4,08	4,06	4,05	4,09	4,20	4,09	4,11	4,10	4,12	4,12
Hypotheekrente schepen	%	5,10	5,09	5,00	5,03	5,05	4,94	5,17	4,54	5,01	4,84	4,93	4,97	4,97
Koersen van aandelen.														
Algemeen indexcijfer	1930=100	142,8	131,6	125,5	123,1	134,6	128,3	133,4	134,1	141,4	136,0	124,1	127,6	
Nijverheid	1930=100	169,8	166,4	163,1	160,5	171,4	163,4	169,3	172,3	181,5	173,9	157,7	162,1	
w.o. prod. middelen industr.	1930=100	163,6	160,4	157,5	154,4	167,1	159,0	164,6	167,6	176,6	170,8	154,7	159,0	
cons. goederen industr.	1930=100	177,9	174,5	170,5	168,5	176,9	169,3	175,5	178,5	187,8	178,0	161,7	166,1	
Spaarbanken.														
Rijkspostspaarbank, inlagen	f 1.000.000	12,26	12,73	13,72	14,29	12,89	14,41	14,10	14,18	14,19	14,59	13,82	13,63	
Rijkspostspaarbank, terugbetalingen	f 1.000.000	9,48	8,35	7,57	10,25	10,88	10,17	9,70	10,53	9,28	9,29	10,85	10,46	
Bijzondere spaarb., inlagen	f 1.000.000	13,48	18,09	16,54	16,57	15,23	18,41	15,93	16,47	15,92	15,89	15,91	16,73	
Bijzondere spaarbanken, terugbetalingen	f 1.000.000	11,93	12,07	10,04	12,44	12,44	14,45	12,54	13,56	11,93	12,49	14,57	15,09	
Hypotheken. (nwe. inschrijv.)[§]														
Totaal	f 1.000.000	77,72	24,32	40,93	39,85	45,57	46,48	35,52	42,75	26,14	30,48	32,76	33,91	
w.v. op gebouwen	f 1.000.000	43,25	20,44	36,06	34,01	40,15	38,03	29,83	35,17	21,01	25,76	24,82	25,35	
op landerijen	f 1.000.000	4,87	3,68	4,41	5,34	4,85	8,19	4,82	4,86	4,35	4,45	4,10	8,13	
op schepen	f 1.000.000	29,60	0,19	0,46	0,50	0,57	0,26	0,87	2,72	0,78	0,27	3,76	0,43	
Werkloosheid, werkloosenzorg.														
Geheel werkloozen	1.000	123	136	139	119	87	74	62	57	53	49	42	38	
Tewerkgestelden	1.000	70	75	72	60	52	48	43	40	36	34	28	26	
Geplaatsten in Duitsland [§]	1.000	150	153	157	166	173	189	207	212	215	223	244	256	
„ „ Frankrijk	1.000	29	29	29	29	30	31	33	35	37	37	37	37	

Omschrijving weekcijfers	Eenheid	1942												1943
		12/17 Oct.	19/24 Oct.	26/31 Oct.	2/7 Nov.	9/14 Nov.	16/21 Nov.	23/28 Nov.	30 Nov./5 Dec.	7/12 Dec.	14/19 Dec.	21/26 Dec.	28 Dec./2 Jan.	4/9 Jan.
Nederlandsche Bank (Maandag)														
Binnenlandsche wissels	f 1.000.000	297	247	251	321	269	276	286	308	159	184	192	208	282
Papier op het buitenland	f 1.000.000	1379	1404	1439	1458	1482	1513	1542	1574	1615	1630	1687	1742	1758
Bankbiljetten en assign. in omloop	f 1.000.000	2724	2736	2764	2825	2825	2846	2870	2920	2912	2938	2990	3034	3057
Beleeningen	f 1.000.000	140	145	143	149	142	144	141	160	199	173	157	156	149
Rek. Courantsaldi v. anderen	f 1.000.000	192	160	177	189	160	190	184	242	145	141	134	141	179
Diverse rekeningen	f 1.000.000	164	164	171	157	170	175	173	193	164	187	173	151	137
Rentestanden.														
Callgeldnoteeringen	%	1,25	1,25	1,33	1,25	1,25	1,25	1,25	2,29	2,50	2,29	2,00	2,00	
Rendement oblig. (Woensd.)	%	3,55	3,56	3,59	3,66	3,64	3,57	3,62	3,59	3,58	3,58	3,55	3,54	

§ = voorloopig cijfer. ¹⁾ Volgens opgave van De Ned. Bank. ²⁾ Hieronder niet begrepen enkele hypotheeken, waarvan de geldschieter niet bekend is. ³⁾ Na aftrek van teruggekeerden.

STATISTIEKEN.

BANKDISCONTOS.

Ned. (Disc. Wiss. 2½)	28 Juni '41	Lissabon	4	31 Mrt. '41
Bk. (Bel. Bl. Eff. 3½)	28 Aug. '39	Londen	2	26 Oct. '39
Bk. (Vrsch. in RC 3½)	28 Aug. '39	Madrid	4	28 Nov. '38
Athene	5 21 Juli '41	N.-York F.R.B.	1	27 Aug. '37
Batavia	3 14 Jan. '37	Oslo	4½	21 Sept. '39
Belgrado	5 1 Febr. '35	Parijs	1½	17 Mrt. '41
Berlijn	3½ 9 Apr. '40	Praag	3	1 Jan. '36
Boekarest	3 12 Sept. '40	Pretoria	3½	15 Mei '33
Brussel	2½ 25 Jan. '40	Rome	4½	18 Mei '36
Boedapest	3 22 Oct. '40	Stockholm	3	29 Mei '40
Calcutta	3 28 Nov. '35	Tokio	3½	21 Juli '41
Helsingfors	4 3 Dec. '34	Warschau	4½	18 Dec. '37
Kopenhagen	4 15 Oct. '40	Zwits. Nat. Bk.	1½	25 Nov. '36

½) 3 pCt. voor wissels, promessen en leeningen met een looptijd van meer dan 120 dagen.

KOERSEN VASTGESTELD DOOR HET NEDERLANDSCH CLEARINGINSTITUUT.

(met data van vaststelling)

Belga's	30.14	7 Aug. '40	Lewa (Bulgarije)	2.30	25 Nov. '40
Zw. Francs	43.56	11 Oct. '40	Pengoe (Hongarije)	36.52	20 Dec. '40
Fr. Francs	3.77	6 Mrt. '41	Pengoe (nwe. schuld)	45.89	20 Dec. '40
Lires	9.91	3 Juli '41	Zloty (Polen)	35.00	28 Jan. '41
Deensche Kr.	39.34	2 Febr. '42	(oude schuld)	37.68	11 Febr. '41
Noorsche Kr.	42.82	21 Dec. '40	Lei	1.28	24 April '41
Zweedsche Kr.	44.85	13 Aug. '40	Slow. Kr.	6.48	10 Juni '39
Finsche Mark	3.82	2 Juli '41	Drachmen (Griekenland)	1.26	8 Oct. '41
Dinar (Joego-Slavië)	—	—	Kuna	3.77	29 Oct. '41
(oude schuld)	3.43	16 Aug. '40	—	—	—
Dinar (nwe. schuld)	3.77	1 Juli '41	—	—	—
Turksche	—	—	—	—	—
Ponden	1.45½	29 Dec. '39	—	—	—

OFFICIEELE WISSELKOERSEN NEDERLANDSCHE BANK.

Valuta's (schriftelijk en t.t.)

	N.-York	Brussel	Zürich	Stockh.	Helsinki
8 Dec. 1942	—	30.14	43.67	44.85½	—
9 " 1942	—	30.14	43.67	44.85½	—
10 " 1942	—	30.14	43.67	44.85½	—
11 " 1942	—	30.14	43.67	44.85½	—
12 " 1942	—	30.14	43.67	44.85½	—
14 " 1942	—	30.14	43.67	44.85½	—
Laagste d.w.	—	30.11	43.63	44.81	—
Hoogste d.w.	—	30.17	43.71	44.90	—
Munitpariteit	1.469	24.906	48.003	66.671	6.266

STAND VAN 'S RIJKS KAS.

Vorderingen	23 Dec. 1942	31 Dec. 1942
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Nederlandsche Bank	f —	f 19.728.612,58
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	" 360.974,91	" 1.030.587,56
Voorschotten op ultimo Nov. 1942 aan de gemeenten verstrekt op aan haar uit te keeren hoofdsom der pers. bel., aand. in de hoofdsom der grondbel. en der gem. fondsbel., alsmede op de belastingen en op de vermogensbelasting	" 14.319.329,53	" 14.319.329,53
Voorschotten aan Ned.-Indië (Idem voor Suriname)	" 257.635.447,54	" 257.644.447,54
Idem aan Curaçao	" 8.085.151,65	" 8.085.166,65
Idem aan Curaçao	" 260.227,66	" 260.227,66
Kasvord. wegens creditverstrekkings a. h. buitenland	" 18.502.948,23	" 16.012.028,—
Daggeldleeningen tegen onderpand	" —	" —
Saldo der postrek. van Rijks-comptabelen	" 121.326.744,21	" 129.117.657,88
Vordering op het Alg. Burg. Pensioenfonds	" —	" —
Vordering op andere Staatsbedr. en instellingen	" 94.284.688,53	" 97.070.930,93
Verplichtingen		
Voorschot door de Ned. Bank ingevolge art. 16 van haar octrool verstrekt	f 10.879.024,14	f —
Voorschot door de Ned. Bank in reken.-cour. verstrekt	" —	" —
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	" —	" —
Schatkistbiljetten in omloop	" 110.096.100,—	" 110.096.000,—
Schatkistpromessen in omloop	" 2448.100.000,—*)	" 2472.500.000,—*)
Daggeldleeningen	" —	" —
Zilverbons in omloop	" 135.053.353,50	" 138.499.348,—
Schuld op ultimo November 1942 aan de gemeenten weg a. h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fondsbel. alsmede op de bel. en op de vermogensbelasting	" —	" —
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds	" 18.886.834,53	" 39.186.880,39
Id. aan het Staatsbedr. der P. T. en T.	" 314.921.317,49	" 324.880.237,09
Id. aan andere Staatsbedrijven	" 9.320.222,33	" 9.401.455,92
Id. aan div. instellingen	" 33.055.711,36	" 32.842.988,37

*) In rekg. crt. met 's Rijks Schatkist. *) Rechtstreeks bij De Nederl. Bank geplaatst f 145.000.000,—. *) Idem f 199.000.000,—.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 11 Januari 1943.

Activa.	
Binnenl. wissels, promessen, enz.	f 275.000.000
(Hfdbank. f)	275.000.000
(Bijbank. ")	300.000
(Agentsch. ")	200.000
Papier op het buitenland	f 1.787.326.405
AF: Verkocht maar voor de bank nog niet afgeloopen	—
Beleeningen incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand	f 129.719.923 ½)
(Hfdbank. f)	129.719.923 ½)
(Bijbank. ")	1.722.187
(Agentsch. ")	13.356.110
Op effecten, enz.	f 144.688.952 ½)
Op goederen en ceelen	" 109.268
Voorschotten aan het Rijk	—
Munt en muntmateriaal:	—
Gouden munt en gouden muntmateriaal	f 895.031.364
Zilveren munt, enz.	" 4.610.443
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds	" 899.641.807
Gebouwen en meubelen der Bank	" 60.709.673
Diverse rekeningen	" 4.000.000
	" 129.985.929
	f 3.301.962.034
Passiva.	
Kapitaal	f 20.000.000
Reservefondsen	" 8.050.923
Bijzondere reserves	" 19.564.874
Pensioenfonds	" 13.156.437
Bankbiljetten in omloop	" 3.041.704.370
Bankassigtiingen in omloop	" 29.707
Rek.-Courant van het Rijk	f 31.459.250
saldo's van anderen	" 158.365.397
Diverse rekeningen	" 189.824.647
	" 9.631.076
	f 3.301.962.034
Beschikbaar dekkingsaldo	f 1.420.591.628
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de bank gerechtigd is	" 3.551.479.074
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de bank ondergebracht	" 272.000.000
*) Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99)	" 52.706.500

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Data	Gouden munt en muntmater.	Circulatie	Andere opsch. schulden	Beschikb. dekkings-saldo	Dekkings-perc.
11 Jan. '43	895.031	3.041.704	189.854	1.420.592	27,5
4 " '43	895.080	3.057.111	179.285	1.407.658	28
28 Dec. '42	902.602	3.034.444	141.176	1.447.072	28,6
6 Mei '40	1.160.282	1.158.613	255.183	607.042	83
Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-prom. rechtstr.	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Div. reken. (act.)
11 Jan. '43	275.500	272.000	144.798	1.787.326	129.986
4 " '43	282.500	272.000	148.965	1.757.861	136.904
28 Dec. '42	208.301	161.000	156.221	1.741.584	151.056
6 Mei '40	9.853	—	217.726	750	150.648

DUITSCHER RIJKSBANK.

(in mill. R.M.)

Data	Goud en devizeen	Renten-bank-scheine	Andere wissels, chèques en schatkistpapier	Beleeningen	
31 Dec. 1942	76,4	242,6	29.283,4	25,5	
21 " 1942	76,7	324,5	25.627,1	29,7	
30 Nov. 1942	76,7	269,5	25.449,2	13,0	
23 Aug. 1939	77,0	27,2	8.140,0	22,2	
Data	Effecten	Diverse Activa	Circulatie	Rekg.-Crt.	Diverse Passiva
31 Dec. '42	86,9	1.306,4	24.375,1	5.291,8	788,6
21 " '42	83,7	1.824,9	23.297,5	3.338,5	761,8
30 Nov. '42	71,5	1.746,0	23.052,3	3.241,4	781,8
23 Aug. '39	982,6	6.380,5	8.709,8	1.195,4	94,2

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.

(in mill. Francs)

Data	Goud, specie, devizeen en Rechkredit-kassen	Credit a. h. particuliere bedrijfsleven	Credit aan Staat en openbare lichamen	Overheids-fondsen	Circulatie	Postcheque-ambt	Rekening-Courant
29 Dec. '42	53.276	743	21.297	1.917	67.881	4.032	4.524
22 " '42	52.549	753	21.416	1.903	67.597	3.998	4.227
17 " '42	52.023	886	21.342	1.892	67.305	3.959	4.080
26 Nov. '42	51.572	891	21.886	1.863	67.190	3.966	4.264
19 " '42	50.836	603	23.059	1.630	66.976	4.047	4.310
8 Mei '40	23.606	5.394	695	1.480	29.806	—	909

Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index Overheidsmaatregelen in 1942 het Jaarregister 1942, laatste bladzijde)

	Blz.		Blz.		Blz.
Arbeidszaken	25	Landbouw	26	Voedselvoorziening	26
Belastingen	12	Omzetbelasting	12	Vordering	26
Betalingsverkeer m. h. buitenland	12	Organisatie bedrijfsleven	12, 25	Zaden	26
Buitenlandsche handel	25	Prijsregelingen	12, 26	Zuivel	12
Chemische producten	25	Stierteelt	12		
Coöperatie	12	Spertijden	26		
Economische rechtspraak	25	Stilgelegde bedrijveu	26		
Handel	12, 25	Vee	26		
Industrie	12, 25, 26	Verbeurdverklaarde voorwerpen	26		

Publicaties van het Nederlandsch Economisch Instituut:

18. Dr. E. VAN DER WIEL
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Zweden (f 2,60)*
19. Dr. J. J. J. DALMULDER
On econometrics (f 2,65* geb., f 1,55* ingen.)
20. Dr. T. KOOPMANS
Linear regression analysis of economic time series (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
21. Dr. W. L. VALK
Production, pricing and unemployment in the static state (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
22. Dr. H. J. FRIETEMA
Productie en prijsvorming op de Engelsche markt van Nederlandsche, Deensche en koloniale boter (f 3,15)*
23. Dr. Ir. A. BAARS
Openbare werken en conjunctuurbeweging (f 2,10)*
24. Dr. Ir. F. J. C. VAN DER SCHALK
Een analyse van de arbeidsproductiviteit in Nederland (f 2,60)*
25. Dr. L. R. W. SOUTENDIJK
Methoden tot het vaststellen van den omvang der besparingen (f 2,60)*
26. J. VAN DER WIJK
Inkomens- en Vermogensverdeeling (f 2,60)*
27. Dr. T. KOOPMANS
Tanker freight rates and tankship building (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
28. Overzicht van de ontwikkeling der handelspolitiek van het Koninkrijk der Nederlanden van 1923 tot en met 1938, samengesteld door een groep medewerkers van het N.E.I., onder leiding van Prof. Mr. P. Lieftinck (f 2,10)*
29. Dr. A. WINSEMIUS
Economische aspecten der internationale migratie (f 2,10)*
30. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Egalisatiefondsen en monetaire politiek in Engeland, Nederland en de Vereenigde Staten (derde gewijzigde druk) (f 2,10)*
31. M. J. SCHUT
Tinrestrictie en tinprijs (f 1,55)*
32. Dr. J. R. A. BUNING
De beleggingen der bijzondere spaarbanken in Nederland (f 3,65)*

Uitgave: De Erven F. Bohn N.V. Haarlem

Verkrijgbaar in den boekhandel

DE TWENTSCHE BANK N.V.

MAANDSTAAT OP 31 DECEMBER 1942

Kas, Kassiers en Daggeldleeningen	f 9.801.359,88	Kapitaal	f 40.000.000,—
Nederlandsch Schatkistpapier	„ 253.177.697,27	Reserve	„ 11.000.000,—
Ander Overheidspapier	„ 8.017.892,41	Bouwreserve	„ 1.500.000,—
Wissels	„ 576.590,35	Deposito's op Termijn	„ 44.199.226,50
Bankiers in Binnen- en Buitenland	„ 11.974.424,37	Crediteuren	„ 236.218.749,30
Effecten en Syndicaten	„ 3.314.190,06	Overlopende Spaldi en Andere Rekeningen	„ 6.492.966,22
Prolongatiën en Voorschotten tegen Effecten	„ 13.906.525,30	Reserve voor Verleende Pensioenen	„ 1.547.310,19
Debiteuren	„ 33.151.330,47	Aandeelhouders voor Effecten in Leendepôt	„ 12.428.450,—
Deelnemingen (incl. Voorschotten)	„ 1.490.931,91		
Gebouwen	„ 4.000.000,—		
Belegde Reserve voor Verleende Pensioenen	„ 1.547.310,19		
Effecten van Aandeelhouders in Leendepôt	„ 12.428.450,—		
	f 353.386.702,21		f 353.386.702,21